

NARODOWY INSTYTUT
POLSKIEGO DZIEDZICTWA
KULTUROWEGO ZA GRANICĄ

POLONIKA

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI W ROKU 2019

NARODOWY INSTYTUT
POLSKIEGO DZIEDZICTWA
KULTUROWEGO ZA GRANICĄ

POLONIKA

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI W ROKU 2019

Warszawa, 2020

Autorzy

Dorota Janiszewska-Jakubiak
Agnieszka Tymińska
Karol Guttmejer
Piotr Ługowski
Magdalena Gutowska
Marta Szymska
Marzena Janiszewska
Jakub Ber

© Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa
Kulturowego za Granicą POLONIKA, 2020

ISBN 978-83-66172-22-7

Redakcja i korekta Renata Gajowiak

Zdjęcia Instytut POLONIKA

Opracowanie graficzne Piotr Berezowski

Druk Pracownia C&C Sp. z o.o., www.ccp.com.pl

WYDAWCA

Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa
Kulturowego za Granicą POLONIKA
ul. Madalińskiego 101
02-549 Warszawa
www.polonika.pl

Instytucja nadzorująca

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Spis treści

Słowo wstępne	5
Programy strategiczne	10
Badania polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą	11
Projekty dokumentacyjne i inwentaryzatorskie	11
Opracowania studialne, projekty badawcze	15
Katalogi księgozbiorów	21
Projekty wydawnicze	22
Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą	25
Prace konserwatorskie	26
Raporty, ekspertyzy, badania	42
Popularyzacja polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą	45
Projekty edukacyjne	45
Projekty multimedialne	47
Wystawy, koncerty	49
Konferencje, seminaria, szkolenia	54
Współpraca z czasopismami	55
Wydział Programów Dotacyjnych	56
Działalność wydawnicza	70
Publikacje popularnonaukowe	71
Publikacje naukowe	75
Instytut w Internecie	79
Instytut w mediach	82

Słowo wstępne

Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA został powołany 18 grudnia 2017 r. przez prof. Piotra Glińskiego, wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pierwsze projekty Instytutu mające na celu badania, ochronę i popularyzację polskiego dziedzictwa kulturowego pozostającego poza krajem zostały uruchomione około połowy roku 2018. Natomiast 2019 r. był pierwszym, w którym Instytut POLONIKA mógł w pełni prowadzić swoją statutową działalność – od pierwszego do ostatniego dnia roku. Okres ten Instytut wykorzystał również na dopracowanie mechanizmów swojego funkcjonowania i wypracowanie struktury organizacyjnej, a także wybór kluczowych projektów na kolejne lata.

Przypomnijmy, że Instytut powstał przede wszystkim w celu prowadzenia skutecznej ochrony polskiego, materialnego dziedzictwa kulturowego za granicą. W ubiegłych latach prace konserwatorskie za granicą mogły być realizowane głównie w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wiązało się to z szeregiem problemów o charakterze strategicznym, w szczególności z ograniczoną możliwością bezpośredniego podejmowania przez urząd administracji rządowej wieloletnich, kosztownych, a nierzadko wielobranżowych projektów konserwatorskich. Podmiotami uprawnionymi do składania wniosków w programie dotacyjnym były organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury. Tym samym możliwość kreowania polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego za granicą, była w znaczącym stopniu uzależniona od inicjatywy strony społecznej, co szczególnie było widoczne przy doborze obiektów i wyznaczaniu zakresu prac.

Dzięki stworzonym ramom prawno-organizacyjnym, Instytut POLONIKA może prowadzić przedsięwzięcia konserwatorskie o budżecie kilkakrotnie większym od projektów realizowanych w ubiegłych latach. Dysponuje przy tym możliwością samodzielnego wyboru obiektów, które zostaną objęte opieką, kierując się przy tym ich stanem zachowania oraz wartościami historycznymi i artystycznymi. Równolegle został zachowany wspomniany powyżej Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który ma służyć realizacji małych i średnich projektów konserwatorskich, zgłaszanych głównie przez organizacje pozarządowe. Poczynając od naboru na 2020 r., program dotacyjny „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” będzie obsługiwany przez Instytut POLONIKA. Można więc uznać, że ta decyzja Ministra Piotra Glińskiego była zamknięciem procesu, który spełnił zgłaszany od kilku lat przez różne środowiska eksperckie postulat zwiększenia nakładów na ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą oraz lepszej koordynacji działań instytucji państwowych na tym polu. Wniosek taki sformułowany został m.in. w raporcie Najwyższej Izby Kontroli z 2017 r.

Zgodnie z pierwotnymi założeniami, działalność Instytutu oparta jest na trzech programach strategicznych realizujących projekty z zakresu ochrony, popularyzacji i badania polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą. Ich bieżąca działalność wspierana jest przez dwa samodzielne wydziały (Ekspercki oraz Komunikacji i Zarządzania Wiedzą), a także przez pion księgowości i controllingu. Ponadto w 2019 r. rozpoczął pracę Wydział Programów Dotacyjnych, którego zadaniem jest obsługa programu dotacyjnego Instytutu „Polskie dziedzictwo kulturowe za granicą – wolontariat” oraz programu dotacyjnego Ministra

Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” (począwszy od naboru na 2020 r.).

Program „Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą”

Budżet projektowy Instytutu w 2019 r. wyniósł 8,5 mln zł, przy czym większość tych środków (6 mln zł) została przeznaczona na prace konserwatorskie i towarzyszące im działania. Tradycyjnie były one skoncentrowane na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej, przede wszystkim na Ukrainie. Opieka nad zabytkami w tym kraju, z racji różnych uwarunkowań historycznych i politycznych, od wielu lat była dla państwa polskiego priorytetem i ta dominująca rola Ukrainy w ogólnym wysiłku na rzecz ratowania naszego dziedzictwa za granicą nie ulegnie zmianie w najbliższej przyszłości.

Spośród projektów zakończonych w 2019 r. wymienić należy przede wszystkim największe jak dotąd przedsięwzięcie Instytutu POLONIKA – renowację fasady kolegiaty pw. Świętej Trójcy w Ołyce – którego koszt w latach 2018-2019 wyniósł 2 mln zł. Ponadto kontynuowane były prace w świątyniach Lwowa (katedra ormiańska, kościół pojezuicki pw. świętych Piotra i Pawła, kościół franciszkanów pw. św. Antoniego) oraz w dawnej kolegiacie pw. św. Wawrzyńca w Żółkwi, realizowane w ubiegłych latach głównie z funduszy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Instytut kontynuował także prace konserwatorskie na cmentarzach Łyczakowskim we Lwowie i Bazyliańskim w Krzemieńcu. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na fakt, że w 2019 r. został zapoczątkowany skomplikowany pod względem badawczym, konserwatorskim i budowlanym

wielodziedzinowy projekt renowacji kaplicy Krzyżanowskich na cmentarzu Łyczakowskim (ok. 1,6 mln zł). Dotychczas, dzięki funduszom Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, prowadzono prace konserwatorskie nagrobków oraz kwater grobowych powstańców listopadowych i styczniowych na tym cmentarzu, podczas gdy znajduje się tam także kilkanaście okazałych kaplic grobowych o wysokiej wartości artystycznej i historycznej, przeważnie zachowanych w stanie daleko posuniętej destrukcji. Prace konserwatorskie kaplicy Krzyżanowskich stanowią tym samym otwarcie nowego etapu rewitalizacji tej wyjątkowej nekropolii.

Spośród przedsięwzięć zrealizowanych na terenie pozostałych państw-sukcesorów dawnej Rzeczypospolitej na uwagę zasługują prace remontowo-konserwatorskie w ponadstuletnim drewnianym domu rodziny Wydrzyckich w Starych Wasyliszkach na Białorusi. W domu tym 16 lutego 1939 r. przyszedł na świat Czesław Niemen. Dzisiaj znajduje się tam niewielkie muzeum poświęcone artyście. W ramach prac usunięty został z dachu szkodliwy eternit, a na jego miejsce zamontowano gont, dzięki czemu budynek uzyskał wygląd zbliżony do stanu z okresu międzywojennego. Projekt ten jest o tyle ważny, ponieważ przypomina, że polskie dziedzictwo za wschodnią granicą to nie tylko wielkie dzieła sztuki czy architektury ufundowane przez różne rody, lecz także świadectwa życia i pracy naszych rodaków, którzy po 1945 r. musieli opuścić rodzinne strony. Dziedzictwo to, jak drewniane chałupy, kapliczki przydrożne, czy skromne krzyże na wiejskich cmentarzach, jest bardzo kruche i ulega systematycznej degradacji bądź przebudowom, a objęcie tych miejsc opieką konserwatorską jest praktycznie niemożliwe. Dom Wydrzyckich w Starych Wasyliszkach należy

do nielicznych obiektów tego typu, które pełnią funkcje muzealne i mogą być wspierane przez polskie instytucje państwowe.

Jakkolwiek prace konserwatorskie Instytutu POLONIKA skupione są na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej, to nie zaniedbuje on także dziedzictwa polskiej emigracji znajdującego się w krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Szczególnym miejscem jest cmentarz Les Champeaux w Montmorency pod Paryżem, zwany Panteonem Polskiej Emigracji. Prace na tej nekropolii zostały zapoczątkowane przez Instytut w 2018 r. i łącznie z projektem realizowanym w 2019 r. pochłonęły ok. 150 000 zł. Ich kontynuacja planowana jest w kolejnych latach.

Program „Popularyzacja polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą”

Projekty Instytutu prowadzone w ramach programu strategicznego „Popularyzacja” charakteryzują się bardzo dużą różnorodnością. Za łączną kwotę 1,4 mln zł w 2019 r. zrealizowano szereg przedsięwzięć wystawienniczych, wydawniczych, filmowych oraz edukacyjnych. Do najważniejszych z nich należał projekt poświęcony katedrze ormiańskiej we Lwowie, towarzyszący realizowanym od 2018 r. przez Instytut projektom konserwatorskim prowadzonym w tej niezwykle ciekawej świątyni. Wspólnie z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie przygotowana została nowa wersja wystawy poświęconej katedrze ormiańskiej, wzbogacona przez Instytut POLONIKA o materiały multimedialne, filmy i podcasty. Po warszawskiej prezentacji wystawa odwiedza również inne miasta.

Nowym spojrzeniem na problem ochrony zabytkowych cmentarzy stała się monografia poświęcona wileńskiemu

cmentarzowi Na Rossie, przedstawiająca w sposób kompleksowy zagadnienia związane z historią, sztuką oraz przyrodą tego wyjątkowego miejsca. Publikacji książki (w polskiej i litewskiej wersji językowej) towarzyszyła mobilna wystawa, zaprezentowana w Wilnie oraz w kilku miastach polskich.

Instytut POLONIKA przykłada także dużą wagę do projektów popularyzatorskich, których odbiorcami są dzieci i młodzież. Z myślą o nich przygotowane zostały scenariusze lekcji, różnorodne materiały edukacyjne, a także kolejne odcinki filmu animowanego dla najmłodszych, poświęconego przygodom rodzeństwa, Pola i Niki, przemierzających różne kraje świata w poszukiwaniu miejsc, zabytków i osób ważnych dla polskiej kultury i historii.

Program „Badania polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą”

Trzeci program strategiczny, zajmujący się badaniami nad polskim dziedzictwem kulturowego za granicą, dysponował w 2019 r. budżetem w wysokości 1,0 mln zł. Należy podkreślić, że zapoczątkowane już w 2018 r. niektóre projekty badawcze, zwłaszcza te o charakterze dokumentacyjnym, mają charakter wieloletni i na ich efekty trzeba jeszcze poczekać. Są wśród nich przedsięwzięcia pionierskie, jak chociażby projekt inwentaryzacji zabytków kolejowych z okresu II Rzeczypospolitej, znajdujących się na obszarze dzisiejszej Litwy, Białorusi i Ukrainy, czy kompleksowa dokumentacja siedzib szlacheckich na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Program „Badania” może pochwalić się pierwszą publikacją naukową, wydaną w serii „Studia i Materiały”. Jest to monografia autorstwa Pawła Migasiewicza, poświęcona arcydziełu

rzeźby barokowej, jakim jest nagrobek serca króla Jana Kazimierza z kościoła Saint-Germain-des-Prés w Paryżu. Warto dodać, że w 2019 r. Instytut POLONIKA znalazł się w opublikowanym przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego wykazie wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe.

„Wolontariat” – program dotacyjny Instytutu

Omawiając w skrócie działania Instytutu POLONIKA w 2019 r., nie sposób pominąć pierwszej edycji programu grantowego „Polskie dziedzictwo kulturowe za granicą – wolontariat”. Jego głównym celem jest wspieranie zaangażowania społecznego w ochronę materialnych elementów polskiego dziedzictwa kulturowego pozostającego poza granicami kraju, w tym umożliwienie wyjazdu zorganizowanym grupom wolontariuszy. Są to przeważnie młodzi ludzie, którzy pod nadzorem specjalistów wykonują proste prace porządkowe, zabezpieczające bądź remontowe. Tym samym program łączy w sobie funkcje ochrony oraz popularyzacji tego dziedzictwa. Większość zadań zrealizowanych w 2019 r. dotyczyła porządkowania polskich cmentarzy na terenie Ukrainy. Łączna kwota udzielonego dofinansowania wyniosła ok. 600 000 zł, a we wszystkich projektach wzięło udział 452 wolontariuszy, którzy pracowali w 63 miejscowościach.

Wspieranie projektów Instytutu

W działania Instytutu zaangażowane są także inne wydziały: Eksperycki oraz Komunikacji i Zarządzania Wiedzą. Pierwszy z nich udziela pomocy eksperckiej na rzecz dyrekcji i poszczególnych komórek organizacyjnych, zarówno przy formułowaniu strategii działania Instytutu, jak i przy bieżącym

planowaniu i realizacji projektów. Wsparcie to obejmuje m.in. opiniowanie wpływających do Instytutu wniosków, przygotowanie rekomendacji dotyczących zasadności podjęcia nowych projektów, inicjowanie nowych zadań, opracowywanie ekspertyz i różnego typu materiałów informacyjnych. Wydział zajmuje się też monitorowaniem mediów zagranicznych (przede wszystkim ukraińskich) pod kątem ochrony dziedzictwa kulturowego i polityki historycznej.

W 2019 r. Wydział zorganizował cztery wyjazdy studyjne, których celem było zapoznanie pracowników programu strategicznego „Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą” ze stanem zachowania obiektów polskiego dziedzictwa kulturowego w wybranym regionie. Wyjazdy te objęły miejsca, w których Instytut nie realizował do tej pory projektów.

Przeprowadzono również kwerendę archiwalną i dokonano wizji lokalnej dotyczącej lokalizacji ostatniej siedziby Konsulatu RP w Czerniowcach w latach 1939-1940, gdzie po wybuchu drugiej wojny światowej koordynowana była akcja pomocy dla uchodźców polskich oraz ewakuacja naczelnych władz II RP i złota Banku Polskiego. Dzięki uzyskanym informacjom planowane jest wystawienie tablicy pamiątkowej na tym budynku.

Z kolei działania promocyjne podejmowane przez Wydział Komunikacji i Zarządzania Wiedzą mają na celu informowanie społeczności polskich w kraju i za granicą o projektach Instytutu. Prowadzone działania kierowane były dwutorowo – zarówno do bardzo szerokiego grona odbiorców, którzy praktycznie nie znają terminu „polskie dziedzictwo kulturowe za granicą”, jak i do węższego grona osób zainteresowanych tą tematyką. W tym celu rozpoczęte zostały m.in. działania SEO zapewniające lepsze pozycjonowanie strony polonika.pl,

przeprowadzono kampanię outdoorową promującą wystawę „Katedra ormiańska we Lwowie i jej twórcy” oraz współpracowano z najpopularniejszymi magazynami kobiecymi – „Twój Styl” i „Viva”. Ponadto Instytut kontynuował komunikację w lokalnych i ogólnopolskich mediach tradycyjnych (TV, radio, prasa, kino) oraz nowoczesnych (Internet, w tym social media). Na bieżąco prowadzono także komunikację z mediami w ramach działań PR.

Nowa siedziba Instytutu

Na zakończenie omawiania działalności Instytutu należy wspomnieć o jeszcze jednym ważnym projekcie remontowo-konserwatorskim zrealizowanym w 2019 r. przy zabytkowym

obiekcie, tym razem jednak nie za granicą, a na warszawskim Mokotowie. Chodzi o docelową siedzibę Instytutu POLONIKA przy ul. Madalińskiego 101 – willę z połowy lat 30. XX w., zaprojektowaną przez architekta Juliusza Nagórskiego dla Stanisława Kirkora. Planowana na pierwszy kwartał 2020 r. przeprowadzka z użytkowanego dotąd biura przy ul. Puławskiej będzie symbolicznym zamknięciem pierwszego okresu funkcjonowania Instytutu.

Dorota Janiszewska-Jakubiak

Dyrektor Narodowego Instytutu
Polskiego Dziedzictwa Kulturowego
za Granicą POLONIKA

PROGRAMY STRATEGICZNE

Badania polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą

Zadania programu strategicznego „Badania polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą” obejmują różne zakresy merytoryczne. Wiodące są działania inwentaryzacyjne i dokumentacyjne należące do kategorii badań podstawowych, następnie projekty studialne z pełnym warsztatem badawczym i wreszcie trzeci obszar to wydawnictwa naukowe będące głównie pokłosiem wyżej wymienionych działań, zarówno prowadzonych w Instytucie, jak i zewnętrznych. Realizowane projekty obejmują swoim zakresem wszystkie te miejsca na świecie, gdzie można odnaleźć pozostawioną przez Polaków spuściznę

kulturową. W większości jednak dotyczą one ziem wschodniej dawnej Rzeczypospolitej. Wynika to przede wszystkim z naszej historii, jak i nowych możliwości realizowania badań tam, gdzie do niedawna było to zupełnie niemożliwe. Nie dotyczy to, niestety, wszystkich miejsc czy obszarów, w których Instytut chciałby inicjować badania, wypełniając dzięki temu istotne luki badawcze. Na przeszkodzie ku temu stoją różne ograniczenia, nierzadko polityczne. Instytut stara się rozszerzać badania poza dzieła sztuki plastycznej oraz architektury i otwierać projekty dotyczące np. zabytków techniki.

Projekty dokumentacyjne i inwentaryzatorskie

Do badań podstawowych realizowanych w Instytucie POLONIKA należą szeroko rozumiane prace inwentaryzatorskie i dokumentacyjne. Niektóre z nich są prowadzone już od kilku lat. Należy do nich **inwentaryzacja cmentarzy z polskimi nagrobkami na terenie dawnego województwa tarnopolskiego na Ukrainie**. Co roku grupa studentów, pod kierunkiem wykładowców z Instytutu Historii Sztuki UKSW w Warszawie (są to: dr hab. Anna Sylwia Czyż i dr Bartłomiej Gutowski), wykonuje w ramach praktyk studenckich dokumentację polskich grobów. Efektem ich prac jest opracowanie kilkuset kart ewidencyjnych dla tych zabytków. Karty te Instytut POLONIKA otrzymuje w postaci elektronicznego pliku, a jednocześnie są one umieszczane na stronie <http://cmentarzetarnopolskie.pl>.

szuka.edu.pl/pl/cmentarze_tarnopolskie. Ponadto w 2019 r. zostało wykonanych przez dr Magdalenę Olszewską i dr. Pawła Drabarczyka vel Grabarczyka

Zdjęcie nagrobkowe na cmentarzu w Złoczowie

Nagrobek na cmentarzu w Złoczowie

ponad 300 kart dla wyjątkowo interesującego cmentarza w Złoczowie (obwód lwowski).

Nowym projektem, rozpoczętym w 2019 r., jest **wykonanie dokumentacji polskiej części cmentarza Bajkowa w Kijowie**, której inicjatorem była Ambasada RP i Instytut Polski w Kijowie. Rozpoznawcza wizyta studyjna wykazała, że na tym dużym, wielonarodowościowym cmentarzu zachowało się od 350 do 500 polskich grobów. Opracowany wówczas raport jest podstawą do zrealizowania w 2020 r. pełnej inwentaryzacji polskiej części nekropolii z uwzględnieniem jej kontekstu historycznego i krajobrazowego.

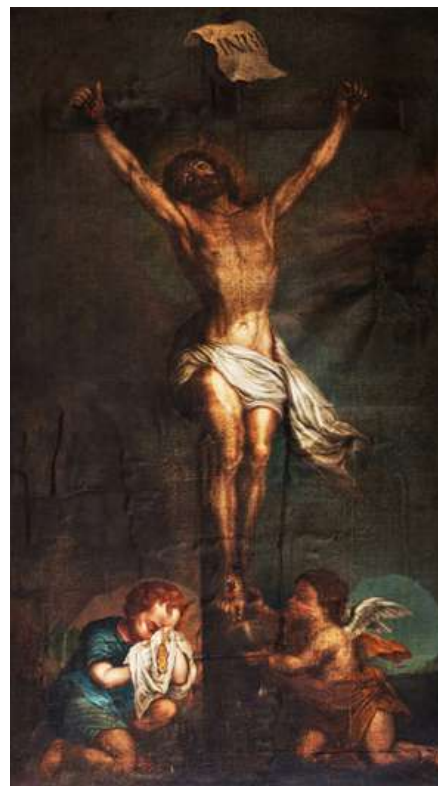
Dokumentacja wyposażenia zabytkowych kościołów czy instytucji świeckich (muzealnych) to także zakres badań podstawowych. Ogromny, nieuporządkowany zespół ruchomych obiektów zabytkowych, zgromadzonych na emporach katedry w Łucku na Ukrainie, jest unikatowy w swej różnorodności, jakości i skali, niezwykle wartościowy dla kultury polskiej ze względu na swą historię. Zbiór dzieł sztuki związanych z Kościołem rzymskokatolickim gromadzony latami przez ks. Augustyna Mednisa ze wszech miar jest godzien zainteresowania i objęcia szczególną ochroną. Wśród całej masy przedmiotów, o wartości sentymentalnej czy czysto historycznej, znajdują się również

obiekty o wybitnym poziomie artystycznym. Wykonana przez dr Dorotę Piramidowicz, dr Annę Oleńską, dr Katarzynę Uchowicz i Piotra Jamskiego dokumentacja zawiera 217 pozycji obejmujących malarstwo, paramenty i tkaniny. Podczas badań sfotografowano nie tylko wszystkie obiekty rzeźbiarskie, które zostały już wcześniej skatalogowane i opracowane (*Zbiory Muzeum Diecezjalnego w Łucku*, cz. I, *Rzeźba*, oprac. A. Betlej, M. Biernat, M. Kurzej, W. Walanus, Kraków 2006), lecz także inne odnalezione obiekty rzeźbiarskie, na przykład elementy dekoracyjne, ornamenty. Ponadto sfotografowano kilka starodruków.

Podobny zakres miała **dokumentacja wyposażenia polskiego kościoła pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Tbilisi**, będąca jednym z elementów szerszego programu badań dokumentacji polskiego dziedzictwa kulturowego w Gruzji z przełomu XIX i XX w., kiedy istniała tu liczna Polonia, w tym znaczące środowisko architektów. W trakcie badań inwentaryzacyjnych wykonano 78 kart ewidencyjnych wyposażenia kościoła z dodatkową, bogatą dokumentacją fotograficzną świątyni i z archiwum kościelnego. Ponadto wytypowano jednostki do dalszych prac studialnych i dokumentacyjnych.

Zbiory zamku Montrésor stanowią jedną z najważniejszych kolekcji polskiego dziedzictwa kulturowego za

granicą, pozostając nienaruszone od 1849 r. w rękach rodziny (Branickich, następnie Reyów). Są to zarówno cenne kolekcje dzieł sztuki, jak i pamiątki rodzinne czy patriotyczne oraz archiwalne dokumenty historyczne. Dotychczas skatalogowano i wstępnie opracowano jedynie zbiory malarstwa i rzeźby (prace Andrzeja Ryszkiewicza i Tomasza de Rosset). Zainteresowanie badaczy pominięło jednak zbiór tzw. pamiątek i starożytności polskich, stąd też Instytut podjął się realizacji projektu dokumentującego tę grupę zabytków.

Podobny merytorycznie charakter ma projekt „Polska sztuka w kolekcji Matthew Batesona. Katalog”. W zbiorach brytyjskiego kolekcjonera Matthew Batesona znajdują się liczne dzieła polskich artystów: malarzy, rzeźbiarzy i grafików, tworzących na terenie Wielkiej Brytanii i w innych krajach po 1939 roku. Kolekcja sztuki polskiej gromadzona była przez blisko 30 lat. W ramach realizacji projektu prof. dr hab. Jan Wiktor Sienkiewicz opracował autorski katalog wraz z komentarzem, w którym omówił charakter kolekcji oraz zaprezentował jej

Marian Kratochwil, Lalkarz, 1955, kolekcja M. Batesona

Św. Barbara, Włodzimierz Tetmajer, pocztówka ze zbiorów Muzeum Historii Religii w Sankt Petersburgu

twórców. Wykonano redakcję językową i tłumaczenie na język angielski całego katalogu (40 stron standaryzowanego wydruku i 171 zdjęć najlepiej charakteryzujących twórczość artystów i samą kolekcję). Niezależnie od materiału przeznaczonego do publikacji przygotowany został folder pełnej dokumentacji fotograficznej (1178 zdjęć) prezentujących całą kolekcję i poszczególne obrazy, m.in. sygnatury artystów. Projekt zakończy się w 2020 r. wydaniem publikacji książkowej.

W grupie projektów inwentaryzacyjnych sytuuje się także „Katalog poloników w zasobach Państwowego Muzeum Historii Religii w Sankt Petersburgu”. Tomasz Jakubowski przygotował katalog graficznych poloników przechowywanych w tym muzeum, w dziale „Religie Zachodu”. Jest to nierozpoznany dotychczas zespół obiektów pochodzenia polskiego o tyle istotny, gdyż dotyczy głównie dzieł graficznych z XIX wieku, mających różnicowany charakter: od obiektów

o cechach „wysokiej sztuki” po wydawane druki dewocyjne. Nie można jednak deprecjonować tej drugiej grupy, gdyż – ze względu na jej masowość i popularność – ulegała szybkiej destrukcji. A to także jest obraz dziedzictwa. Należy zaznaczyć, że w całym opracowanym materiale jest 10 wysoce wartościowych pergaminowych dokumentów pochodzących z dawnego kolegium jezuitów w Pińsku, m.in. trzy przywileje franciszkanów: jeden wydany przez królową Bonę 22 stycznia 1556 r. i dwa Władysława IV z 22 lutego 1633 r.

Katalog obejmuje 394 karty zawierające nazwy obiektów, wymiary, techniki wykonania, sygnatury, znaki proveniencyjne, syntetyczne opisy. Z przeprowadzonych badań źródłowych przygotowano autorski raport charakteryzujący zasób muzealno-katalogowy. Publikacja będzie udostępniona przez Instytut po uruchomieniu portalu POLONICUM. W przypadku zainteresowania strony rosyjskiej dopuszcza się wspólną publikację książkową w 2020/2021 r.

Opracowania studialne, projekty badawcze

Druga grupa merytoryczna badań Instytutu POLONIKA to opracowania studialne zmierzające do syntetycznego albo monograficznego opracowania danego zagadnienia. Dwa takie, kilkuletnie projekty dotyczą wciąż mało rozpoznanej problematyki, jaką są pałace i dwory na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. Pierwszy bardzo szeroko zakrojony i przewidziany na co najmniej cztery lata projekt rozpoczęty w 2018 r. to **„Rezydencje i siedziby szlacheckie w Wielkim Księstwie Litewskim. Materiały do dziejów architektury”**, realizowany we współpracy z Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata. Jego wykonawca, prof. Tadeusz Bernatowicz, założył stworzenie katalogu tej architektury obejmującego obiekty istniejące i nieistniejące, ich plany, ikonografię i dokumentację fotograficzną zachowanych pałaców i dworów. Opracowanie prezentować będzie kontekst historyczny, architektoniczny i artystyczny.

▼ *Radziwiłłmonty k. Klecka, Białoruś*

► *Dawny dom wileńskiej kapituły katedralnej*

W 2019 r. zespół prof. Bernatowicza kontynuował badania źródłowe na Białorusi i Litwie oraz prowadził prace badawcze w terenie. W efekcie została rozbudowana baza wyjściowa do opracowania syntezy oraz katalogu obiektów.

Celem drugiego projektu **„Rezydencjonalna nowożytna architektura Wilna do 1795 r.”**, zaplanowanego przez dr hab. Annę Sylwię Czyż do realizacji w latach 2019–2021, jest przeprowadzenie badań terenowych i źródłowych w Polsce i na Litwie, które pozwolą na przygotowanie do publikacji wraz z syntetyczno-analitycznym opracowaniem. Badania obejmują architekturę rezydencjonalną Wilna do 1795 r. Wytypowano ponad 26 pałacowych obiektów, w tym już nieistniejących, wznoszonych przez tej klasy twórców co Constante Tencalla, Giovanni Battista Gisleni, czy też Wawrzyniec Gucewicz.

Temat jest ważny nie tylko ze względu na miejsce Wilna w historycznym

i artystycznym pejzażu Rzeczypospolitej, lecz także z powodu znacznego zniszczenia dawnej tkanki miasta w XIX i XX w. W 2019 r. przeprowadzono w Wilnie część badań źródłowych oraz część badań terenowych, przygotowano wstępne opracowanie studialne pokazujące tło historyczne, środowisko fundatorów i artystów nowożytnego Wilna oraz ogólną charakterystykę architektury rezydencjonalnej tego miasta. Katalog obejmuje 13 pałaców.

Na przeciwnym krańcu Europy w Nancy we Francji znajduje się znaczące świadectwo działalności króla Stanisława Leszczyńskiego, który – po udaniu się na emigrację – osiadł wraz ze swoim najbliższym otoczeniem w tym mieście. Jego długoletni pobyt tam zaowocował

interesującymi inwestycjami artystycznymi, które nie doczekały się jednak do tej pory pogłębionych badań i analiz. Rozpoczęty w 2018 r. projekt „Nancy Stanisława Leszczyńskiego. Monografia historyczno-architektoniczna”, realizowany przez dr. Pawła Migasiewicza (kierownika projektu), dr. hab. Jakuba Sito i Monikę Wyszomirską, zakłada pełne badanie źródłowe, prezentację działalności artystycznej króla i jego dworu oraz katalog dzieł sztuki.

Kwerendy z zakresu ikonografii, kartografii i rękopiśmiennictwa przeprowadzone w 2019 r. zarówno w instytucjach krajowych (Kraków, Warszawa, Wrocław), jak i na terenie Lotaryngii i w Paryżu wykazały zróżnicowany stopień zachowania materiału badawczego. Zaskakująco obfite i interesujące okazały się dokumenty dotyczące królewskiej fundacji – kościoła Notre-Dame-de-Bonsecours w Nancy. Rzucają one nowe światło na mecenat króla i krąg artystów z nim związanych. W związku z tym to dzieło architektury i jego bogate wyposażenie będą głównym, monograficznym przedmiotem opracowania, które w 2021 r. zostanie opublikowane w formie książki.

Już od 2018 r. dr hab. Zbigniew Michalczyk, dr Marcin Zgliński i Piotr Jamski realizują projekt, którego celem jest rozpoznanie i **przybliżenie twórczości polskich architektów działających na terenie Gruzji na początku XX w.**

W Tbilisi, Kutaisi, Batumi i innych ważnych miastach Gruzji działała wówczas grupa polskich architektów, m.in. Aleksander Szymkiewicz, którzy zaprojektowali wiele reprezentacyjnych budynków.

W działaniach badawczych w 2019 r. wykorzystano wcześniejszą wstępną dokumentację fotograficzną i opisową gmachów z Tbilisi oraz materiałów pozyskanych podczas inwentaryzacji zabytków kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. W ramach II etapu projektu przeprowadzono kolejne prace studialne i badania terenowe dokumentujące

*Nagrobek Stanisława Leszczyńskiego
w kościele Notre-Dame-de-Bonsecours w Nancy*

Wnętrze gmachu uniwersytetu w Batumi (góra)

Wnętrze budynku sądowego w Kutaisi (dół)

działalność polskich architektów w Tbilisi, Batumi i Kutaisi.

Grupę projektów dotyczących dzieł sztuki zamyka projekt „**Augsburg. Prace rytowników i wydawców augsburskich dla polskiej klienteli w XVII-XVIII wieku**” realizowany przez dr. hab. Zbigniewa Michalczyka. Augsburg był w epoce baroku czołowym ośrodkiem twórczości graficznej w Europie Środkowej. Działający tam artyści reprezentowali wysokie umiejętności, a pracownie drukarskie zapewniały publikacje na wysokim poziomie. Dzięki temu masowo płynęły tam europejskie zamówienia. Przeprowadzone w 2018 r. w Kunstsammlungen und Museen, Staats- und Stadtbibliothek w Augsburgu oraz w Zentralinstitut für Kunstgeschichte w Monachium badania pozwoliły na identyfikację około 220 dzieł graficznych zamawianych przez polskich odbiorców.

W 2019 r. w ramach II etapu prac dr hab. Michalczyk przeprowadził w Augsburgu i Monachium uzupełniające badania źródłowe, które zakończyły katalogowanie oraz opracowywanie tamtejszych poloników. Projekt zostanie zamknięty w roku 2020 publikacją książkową.

Przedmiotem kolejnego projektu badawczego „**Dzieje kolei na terenach wschodnich II Rzeczypospolitej**” nie jest „wysoka sztuka”, ale architektura utylitarna i techniczna. Jest to jednak zagadnienie niemniej interesujące i ważne dla badań nad szeroko pojętym polskim dziedzictwem kulturowym. Celem tego wieloletniego projektu, rozpoczętego w 2018 r., jest udokumentowanie polskiej myśli technicznej XX w. Prace prowadzi zespół badaczy pod kierunkiem dr. hab. Zbigniewa Tucholskiego. Powstanie synteza wiedzy o tej dziedzinie komunikacji obejmująca nie tylko obiekty

architektoniczne, dworce, nastawnie czy wieże ciśnień, lecz także nieliczne zachowane elementy infrastruktury technicznej. W ramach II etapu prac przygotowano w 2019 r. opracowanie studialne wraz z częściowym katalogiem obiektów dziedzictwa kolejowego na obszarze wchodzącym obecnie w skład Białorusi i Ukrainy (Wołyń). Na podstawie tamtejszych badań terenowych powstał m.in. raport z rozpoznania terenowego wybranych linii kolejowych i obiektów infrastruktury kolejowej oraz 29 kart dokumentacyjnych do obiektów dworcowych i infrastruktury kolejowej z terenu Ukrainy. W oparciu o te badania wykonano kolejną aktualizację danych na mapach poglądowych.

Całkowicie innowacyjnym projektem badawczym jest pionierskie studium „**Historyczne konstrukcje więźb dachowych i wieży archikatedry łacińskiej**

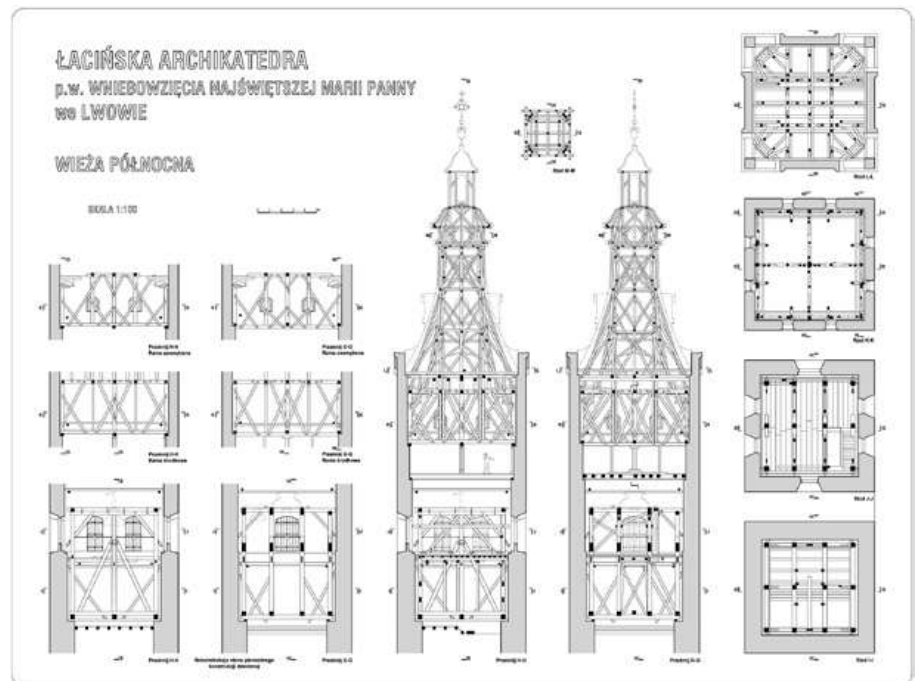

Nastawnia kolejowa w Gródku Jagiellońskim

we Lwowie”, autorstwa Macieja Warchoła, wprowadzające w obszar badań mało rozpoznaną kwestię historycznych więźb dachowych – zagadnienie bardzo istotne ze względów konserwatorskich. Więźby dachowe nadal są traktowane drugorzędnie, jako element zabytku niepodlegający specjalnym rygorom konserwatorskim. Tymczasem są to – tak jak stolarka okienna – ważne świadectwa historycznych technik budowlanych i ciesielskich. Projekt, realizowany w bazylisce

archikatedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie (tzw. katedrze łacińskiej), obejmuje badania więźby na korpusie głównym i prezbiterium, helmie dzwonnicy oraz historycznych konstrukcji nad wybranymi kaplicami i zakrystią. Będzie to pierwszy przypadek, także w odniesieniu do terenów współczesnej Polski, tak wszechstronnej dokumentacji i analizy konserwatorskiej zabytku tej klasy jak katedra łacińska.

▲ *Wieża wodna w Borkach Wielkich*

► *Inwentaryzacja pomiarowa więźby dachowej*

W 2019 r. efektem I etapu prac było przygotowanie opracowania zawierającego opis historyczno-analityczny i konserwatorski, rysunki pomiarowe, dokumentację fotograficzną więźb dachowych katedry łacińskiej. Po uzupełniających badaniach, m.in. dendrochronologicznych, projekt zakończy się w 2020 r. publikacją książkową w języku polskim i ukraińskim, aby mogło się z nią zapoznać także środowisko konserwatorskie Ukrainy.

Kolejna grupa problemowa dotyczy artystów polskich pracujących poza granicami kraju. Specjalnym projektem jest „**Słownik polskich artystów plastyków działających poza granicami Polski**”. Zaplanowane na kilka lat prace obejmują opracowanie biografii artystów działających w XX w. na emigracji: w Wielkiej Brytanii, we Francji oraz w Kanadzie. Utworzono trzy zespoły pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Wiktora Sienkiewicza, a koncepcja opracowania jest oparta na formule *Słownika artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, wydawanego od lat przez IS PAN. Twórczość tych artystów jest mało znana w kraju, a reprezentuje ona szerokie, zróżnicowane spektrum nurtów artystycznych. W 2019 r. zespoły prowadziły badania i zbierały materiały źródłowe, na podstawie których opracowały

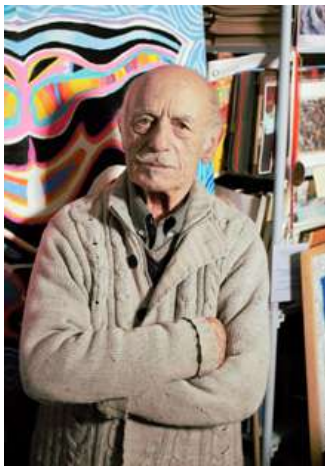
Arika Madeyska w trakcie malowania, Warszawa, ok. 1960-1962

Maria Rostkowska Papa, Le Guerrier du desert (Wojownik pustyni); biały marmur z Carrary; postument czarny marmur Marquina, 1976, właśc. Mikołaj Rostkowski

– z możliwie najpełniejszą bibliografią – biogramy ponad 60 polskich artystów.

Pokrewnym do powyższego był projekt, który miał na celu **zadokumentowanie osoby i twórczości** jednego z dwóch ostatnich żyjących w Europie artystów-żołnierzy generała Władysława Andersa, **Leona Stanisława Piesowockiego**, współinicjatora i członka awangardowej Grupy 49 działającej w Londynie. Projekt składał się z dwóch, integralnie ze sobą powiązanych zadań. Pierwsze obejmowało wykonanie przez prof. Jana Wiktora Sienkiewicza autorskiego raportu wraz z dokumentacją fotograficzną in situ dorobku artystycznego Leona Piesowockiego (dokumentacja archiwaliów dotyczących Grupy 49 i samodzielnej działalności artysty: rękopisy, maszynopisy, korespondencja, ikonografia, materiały i dzieła sztuki). Drugie zadanie obejmowało nagranie 6-godzinnej filmu wywiadu-rzeki z 94-letnim artystą w jego domu w Manas k. Montelimar (nieopodal Lyonu) przeprowadzonego przez prof. J.W. Sienkiewicza. Film, zrealizowany przez firmę OSORNO, będzie dostępny na stronie internetowej Instytutu.

Katalogi księgozbiorów

Osobną grupę działań programu „Badania” stanowią projekty realizowane w latach 2018–2019, które zostały zakończone i podobne do nich projekty nie będą już podejmowane z uwagi na to, że sytuują się na styku merytorycznych zadań Instytutu POLONIKA i pokrewnych instytucji kultury, ze zdecydowanym wskazaniem tych drugich.

Pierwszy z nich to projekt autorstwa dr. Zdzisława Dobrowolskiego i dr. Michała Zająca „Kolekcja biblioteki księży chrystusowców w Kurytybie. Raport i katalog zbiorów”, który dotyczył polskiego dziedzictwa kulturowego na terenie Brazylii. W ramach jego realizacji w 2019 r., opracowano katalog około 500 książek polonijnych i dokumentację fotograficzną wybranych kalendarzy polonijnych wydanych w Brazylii

przed wybuchem drugiej wojny światowej. Nadto przygotowano raport o polonijnym ruchu wydawniczym w Brazylii.

Kolejny projekt z tej grupy to „Katalog księgozbioru Biblioteki Liceum Krzemienieckiego” opracowany przez dr. Krzysztofa Czajkowskiego. Biblioteka reaktywowanego w 1922 r. Liceum Krzemienieckiego (założonego w 1805 r. przez Tadeusza Czackiego, a zamkniętego w 1831 r. po upadku powstania listopadowego) uległa rozproszeniu po 1939 r. Znaczną część zbiorów przeniesiono, m.in. w 1969 r. do Tarnopolskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. W. Hnatiuka. W ramach realizacji projektu dr Krzysztof Czajkowski opracował katalog bibliograficzny obejmujący książki ze zbioru ww. uniwersytetu wydane w języku polskim. Badacz

zastosował układ chronologiczny od XVII do XX w., tematyczny i alfabetyczny. W 2019 r. końcowy etap prac objął czasopisma i książki rosyjsko-, anglo-, niemiecko- i francuskojęzyczne. Instytut udostępni katalog online po uruchomieniu portalu POLONICUM.

Rozpoczęty w 2018 r. projekt „Listy szlachty polskiej do chocimskiego Kołczaka Paszy” dotyczył oryginalnych listów szlachty polskiej w języku polskim z lat 30. XVIII w. kierowanych do

chocimskiego Kołczaka Paszy, pochodzących z zasobów archiwalnych w Czerняхowie i Moskwie. Ich autorzy szukali możliwości współpracy z Turcją wobec narastającej penetracji politycznej i wojskowej Rosji na tereny Rzeczypospolitej. Listy te są ważnym źródłem dotyczącym historii politycznej i obyczajowości. W 2019 r. wykonawcy przeprowadzili końcowe prace badawcze w archiwach. Przygotowali tekst do publikacji, autorzki komentarz do opracowywanych

źródeł archiwalnych, przypisy oraz słowniczek biograficzny polskich korespondentów paszy chocimskiego Iljasza Kołczaka, a także słowniczek terminów obcojęzycznych. Autorem opracowania jest dr Mariusz Kaczka, natomiast prof. dr hab. Dariusz Kołodziejczyk współautorem wstępu oraz słowniczka. W 2020 r. planowane jest wydanie książki.

Projekty wydawnicze

W ramach programu „Badania” utworzona została seria wydawnicza „Studia i Materiały” o profilu stricte naukowym. Będą w niej prezentowane przede wszystkim efekty badań Instytutu POLONIKA, jak również materiały, które powstały poza tą placówką, a stanowią istotny wkład do wiedzy o polskim dziedzictwie kulturowym znajdującym się poza krajem.

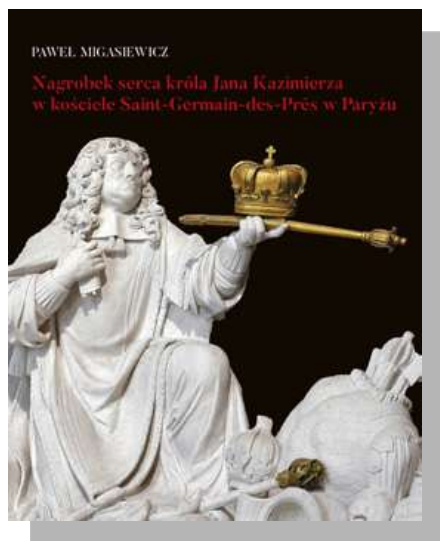
Debiut serii „Studia i Materiały” rozpoczął się od rozprawy *Nagrobek serca króla Jana Kazimierza w kościele Saint-Germain-des-Prés w Paryżu* autorstwa dr. Pawła Migasiewicza. Książka jest efektem projektu badawczego realizowanego przez Instytut POLONIKA. Zachowane w paryskim kościele wysokiej jakości artystycznej dzieło rzeźbiarskie, mimo zawirowań rewolucji francuskiej, przetrwało w mało przekształconej postaci. Rozpoczęte w 2018 r. badania źródłowe, ikonograficzne oraz historyczne rzuciły nowe światło na to niezaprzeczalne dzieło sztuki.

Do publikacji nawiązujących do projektów konserwatorskich Instytutu zalicza się ukończone w 2019 r. studium Stanisława Kłosowskiego *Włóscy architekci i muratorzy z Piuro i ich rola*

◀ Okładka pierwszej książki z serii „Studia i Materiały”

▲ Grafika z tej publikacji: Jean Chouffourier, Nicolas Pigné, stan pierwotny nagrobka serca Jana Kazimierza, 1724 r., fot. MNK

w rozwoju architektury na ziemiach Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku. Z północnej Lombardii wywodziło się wielu znakomitych artystów renesansu i baroku. Niektórzy z nich byli zatrudniani na terenach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, np. przy budowie kościoła bernardynów w Druji czy kolegiaty w Ołyce, której konserwację fasady przeprowadził Instytut POLONIKA w latach 2018–2019 (w ramach programu strategicznego „Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą”). Autor złożył maszynopis książki, która będzie opublikowana w 2020 r.

W 2019 r. przygotowano do edycji dokumentację herbów polskich studentów, którzy studiowali na Uniwersytecie Padewskim. W XVI i XVII w. zarówno liczba, jak i ranga polskich studentów była znaczna. Jedną z tradycji uczelni było umieszczanie na ścianach i sklepieniach herbów rektorów, konsyliarzy i wyróżniających się studentów. Najczęściej były to tarcze z klejnotem i towarzyszącym kartuszem z opisem własnościowym. Materiał badawczy jest rozproszony na terenie całego uniwersytetu, głównie w Palazzo del Bo. W ramach realizowanego projektu zidentyfikowano polskie herby w oparciu o zbiorczy katalog herbów oraz sporządzono dokumentację fotograficzną (autorstwa Grzegorza Zygiera). Z około

*Krużganki dziedzińca
Uniwersytetu Padewskiego*

100 herbów Polaków rozpoznano 80 nazwisk polskich. Projekt jest nadzorowany przez prof. dr hab. Mirosława Lenarta i zakończy się w 2020 r. publikacją książkową. Jest to kontynuacja działań podjętych przez Instytut w 2018 r. w związku ze zbliżającym się 800-leciem Uniwersytetu Padewskiego.

We współpracy z innymi instytucjami przygotowano dwie prace. Pierwsza to dzieje komunikacji Lwowa – *Tramwaje lwowskie 1880-1940*, autorstwa Jana Szajnera i Marcina Rechłowicza. Rzetelnie udokumentowana i bogato ilustrowana pozycja jest adresowana do wszystkich miłośników nie tylko Lwowa, lecz także dziejów komunikacji miejskiej. Autorzy opracowali dzieje tramwajów lwowskich pod kątem historyczno-popularyzatorskim. Współwydawcą jest Księży Młyn Dom Wydawniczy Michał Koliński z Łodzi.

Do innego kręgu czytelników skierowana będzie naukowa pozycja autorstwa dr Agaty Dworzak *Polejowscy – lwowska rodzina artystyczna*. Bracia Piotr i Maciej Polejowscy byli czołowymi przedstawicielami lwowskiego środowiska rzeźby rokokowej. Stworzyli wiele wybitnych dzieł na terenie miasta i województwa lwowskiego, a także w zachodniej Małopolsce. Choć twórczość rodziny Polejowskich była już poddawana badaniom i analizom, to nigdy nie została w całości opracowana naukowo. Dlatego też Instytut POLONIKA w koedycji z Towarzystwem Naukowym Societas

Vistulana z Krakowa przygotował w 2019 r. pierwszy etap prac edytorskich.

We współpracy z Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata rozpoczęto prace redakcyjne nad francuskim rękopisem (ponad 140 s.) albumu *Voyages pittoresques de Jean-Henri Müntz en Pologne et en Ukraine (1781-1783)* [Jana Henryka Müntza podróże malownicze po Polsce i Ukrainie (1781-1783)]. Przetłumaczono na język polski oryginalny tekst wraz z opisami. Przechowywany w Państwowym Muzeum w Moskwie album rysunków z opisami został wykonany dla księcia Stanisława Poniatowskiego przez Jana Henryka Müntza, szwajcarsko-niemieckiego artystę. Album jest udokumentowaniem podróży po Polsce i Ukrainie pod koniec XVIII w. Rysunki, będące jednym z pierwszych tak obszernych zbiorów pokazujących polskie krajobrazy i zabytki, pochodzą ze zbiorów rosyjskich i Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

Jednym z ważnych przedsięwzięć 2019 r. było też rozpoczęcie prac nad opublikowaniem książki *Rosyjskie plany klasztorów skasowanych w 1832 roku*. Projekt jest efektem wieloletnich badań dr hab. Marii Kałamajskiej-Saeed, które dotyczyły 191 klasztorów skasowanych przez władze rosyjskie w roku 1832 na obszarze wschodnich województw dawnej Rzeczypospolitej, tj. na terenach obecnie znajdujących się w granicach Litwy, Łotwy, Białorusi i Ukrainy, a w niewielkiej części również Polski.

W ramach represji po powstaniu listopadowym carat skasował dużą liczbę klasztorów i zmienił przeznaczenie zabudowań klasztornych, które stały się obiektami świeckimi bądź sakralnymi cerkwi prawosławnej. Zanim jednak to nastąpiło, zostały one zinwentaryzowane pod względem architektonicznym. Znajdujący się w archiwach Moskwy i St. Petersburga zeskanowany i opracowany merytorycznie materiał jest nieocenionym źródłem badawczym do wielu nieistniejących już zespołów klasztornych. W 2019 r. autorka przygotowała naukowy komentarz i katalog kilkuset rysunków wraz ze skanami uzupełnionymi o wybraną współczesną dokumentację fotograficzną istniejących kościołów. Projekt zakończy się publikacją w 2021 r.

Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą

Celem programu strategicznego „Ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą” jest opieka nad szczególnie cennymi obiektami polskiego dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami kraju. Poprzez opiekę rozumiemy zachowanie ich w jak najlepszej kondycji, co oznacza prowadzenie wszelkiego rodzaju prac konserwatorskich i konserwatorsko-budowlanych. Ochroną obejmowane są wybrane zabytki nieruchome, czyli dzieła architektury i budownictwa, cmentarze, miejsca wydarzeń historycznych, mała architektura oraz obiekty ruchome, w skład których wchodzi m.in. dzieła sztuki, rzemiosła artystyczne i nagrobki.

Realizowane przez Instytut projekty w zakresie ochrony zabytków prowadzone są z najwyższą starannością i rzetelnością. Rozpoczęcie prac poprzedzają badania, na podstawie których przygotowywane są programy prac konserwatorskich lub projekty remontowo-budowlane. Bardzo dużą wagę przykładamy do przygotowania odpowiedniej dokumentacji badawczej (przedprojektowej), a następnie projektowej. W ramach działań Instytutu powstają zatem raporty stanu zachowania obiektów, ekspertyzy konserwatorskie, ekspertyzy remontowo-budowlane, opinie techniczne itd. Instytut nawiązał współpracę z pracownikami projektowymi mającymi duże doświadczenie w pracy przy obiektach zabytkowych, pracownikami konserwatorskimi oraz rzeczoznawcami konserwatorsko-budowlanymi, którzy wykonują dokumentacje na najwyższym poziomie merytorycznym.

Zabytki, przy których prowadzone są prace, zlokalizowane są przede wszystkim na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, a zwłaszcza na terenach obecnej Ukrainy. Wynika to nie tylko z bardzo dużej liczby zabytków na tym obszarze, lecz także z ich wyjątkowych wartości artystycznych lub historycznych, a wielokrotnie – z obu tych względów. Na decyzję o podjęciu prac w danym miejscu czy obiekcie wpływa także potencjalny odbiorca. W przypadku, gdy nie ma planów dotyczących ekspozycji danego obiektu, ewentualne prowadzenie prac w takim miejscu jest, niestety, bezzasadne.

Tereny wschodnie dawnej Rzeczypospolitej to niejedyny obszar zainteresowań Instytutu, który w roku 2019 prowadził prace także w Europie Zachodniej i Ameryce Północnej. Realizowane tam projekty mają nieco inny charakter od tych realizowanych na Ukrainie, ponieważ w zasadzie nie dotyczą obiektów nieruchomych (poza kaplicami na cmentarzach), skupiają się zaś na zabytkach ruchomych, takich jak obrazy czy nagrobki. Wynika to oczywiście z historycznych uwarunkowań, które przyczyniły się do powstania czy zgromadzenia na tych terenach obiektów polskiego dziedzictwa kulturowego.

W sumie w roku 2019 Instytut POLONIKA w ramach działań programu „Ochrona” zrealizował prace w dziesięciu państwach. Są to: Białoruś, Finlandia, Francja, Gruzja, Litwa, Łotwa, Szwecja, Ukraina, Włochy i Stany Zjednoczone Ameryki.

Prace konserwatorskie

BIAŁORUŚ

STARE WASILISZKI (obw. grodzieński). Dom Czesława Niemena

W Starych Wasiliszkach na Białorusi mieści się dom rodzinny Czesława Juliusza Wydrzyckiego, artysty muzyka działającego pod pseudonimem Czesław Niemen. W domu tym artysta mieszkał przez pierwszych 19 lat swojego życia. W budynku od 2011 r. działa Muzeum Czesława Niemena.

We współpracy z Ambasadą RP w Republice Białorusi Instytut POLONIKA doprowadził do przeprowadzenia remontu dachu domu artysty. Remont w całości został pokryty z funduszy

*Dom rodzinny Czesława Niemena
w Starych Wasiliszkach na Białorusi*

Instytutu. Prace polegały, m.in. na usunięciu wtórnego pokrycia eternitowego, wzmocnieniu więźby dachowej i przywróceniu oryginalnego pokrycia gontem.

Realizator: Centrum Kultury i Sztuki Ludowej w Szczuczynie

FINLANDIA

HELSINKI. Cmentarz Hietaniemi

W 2019 r. Instytut POLONIKA kontynuował rozpoczęte w 2018 r. prace konserwatorskie przy nagrobkach Polaków pochowanych na helsińskim cmentarzu Hietaniemi. Ostatnim, nieobjętym

*Nagrobek
ks. Michała
Ruczyńskiego
na cmentarzu
Hietaniemi
w Helsinkach
(po konserwacji)*

dotychczas opieką nagrobkiem na tym cmentarzu był nagrobek ks. Michała Ruczyńskiego. Nagrobek został oczyszczony, zakonserwowano elementy kamienne oraz ustabilizowano jego podbudowę. Prace przy tym nagrobku zamknęły projekt realizowany na cmentarzu Hietaniemi.

Realizator: Stowarzyszenie „Zjednoczenie Polskie w Helsinkach”

FRANCJA

MONTMORENCY (region: Île-de-France, departament: Dolina Oise). Cmentarz Les Champeaux

Cmentarz Les Champeaux w Montmorency zwany jest Panteonem Polskiej Emigracji. We współpracy z Towarzystwem Opieki nad Polskimi Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji w 2019 r. pracami konserwatorskimi ob-

jęto następujące obiekty: neogotycką kaplicę Jaroszyńskich (I etap prac), groby Jadwigi Ostrożyńskiej, Ireny Stokowskiej, rodziny Makowskich oraz grób Olgi Boznańskiej. W ramach prac przy kaplicy przeprowadzono konserwację kamiennego dachu oraz witraża i kraty wejściowej, zabytkowe nagrobki Ostrożyńskiej i Stokowskiej zostały oczyszczone, ustabilizowane oraz uzupełniono brakujące elementy kamienne. W nagrobku Olgi Boznańskiej wymieniono

na nową, zniszczoną wskutek zwietrzzenia kamienia, stelę z inskrypcją (kwerenda archiwalna wykazała, że zniszczona stela wykonana została na początku lat 80. XX w. z kamienia pozyskanego z innego nagrobka).

Realizator: Towarzystwo Opieki nad Polskimi Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji

GRUZJA

TBILISI. Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła (tzw. kościół polski)

Kościół w dzielnicy Kukia w Tbilisi został wybudowany w roku 1877 m.in. ze składek polskich zesłańców. W 1894 r. zainstalowano w nim 14-głosowe organy z warsztatu wybitnego organmistrza Jana Śliwińskiego.

W związku z całkowitą destrukcją miecha organowego, Instytut POLONIKA sfinansował jego wymianę. W ramach prac wykonano miech pływakowo-magazynowy z mankietem, regulator dopływu powietrza oraz podstawę pod istniejącą dmuchawę. Po podłączeniu, wyregulowano mechanizmy rejestrów, traktury oraz ich połączenia, a także dostrojono organy.

Realizator: Bernard Termen

LITWA

WILNO (okręg wileński). Kościół pw. św. Franciszka i św. Bernarda

Kościół pw. św. Franciszka i św. Bernarda w Wilnie został wybudowany w XVI w. z przeznaczeniem dla zakonu franciszkanów. Dzięki funduszom z programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ubiegłych latach w prezbiterium kościoła prowadzone były prace, w wyniku których odsłonięte zostały malowidła z XVII i XVIII w. W roku 2019 z funduszy Instytutu POLONIKA wykonano konserwatorskie prace techniczne

w południowej części prezbiterium kościoła, których celem było powstrzymanie destrukcji zachowanych polichromii. Przeprowadzono także badania fizykochemiczne w celu ustalenia techniki, technologii, chronologii powstania i zakresu występowania poszczególnych faz pigmentów, spoiw i zapraw.

Realizator: „CROATON” Konserwacja i Restauracja Obiektów Dzieł Sztuki Sp. z o.o.

WILNO (okręg wileński). Kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła na Antokolu

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie to jedna z najciekawszych świątyń tego miasta. Wybudowany został z fundacji Paców w latach 1668-1675 według projektu Jana Zaora. Szczególną uwagę zwraca bogata dekoracja sztukatorska pokrywająca wszystkie ściany i sklepienia wnętrza świątyni, którą wykonali w latach 1674-1686 sprowadzeni przez Paców znad jezior lombardzkich sztukatorzy: Giovanni Pietro Perti oraz Giovanni Maria Galli.

W 2019 r. przeprowadzono prace konserwatorskie monumentalnego

i bardzo zniszczonego obrazu przedstawiającego „Pożegnanie św. Piotra i św. Pawła” autorstwa Franciszka Smuglewicza, jednego z najwybitniejszych polskich malarzy końca XVIII w. Smuglewicz był stypendystą króla Stanisława Augusta i kształcił się w Accademia di San Luca w Rzymie. Po powrocie do kraju tworzył w Warszawie, a ostatecznie osiadł w Wilnie, gdzie jako profesor uniwersytecki stał się twórcą „szkoły wileńskiej” w malarstwie.

Poddany konserwacji obraz znajduje się w ołtarzu głównym kościoła. Płótno malowidła było nierówno naciągnięte, odkształcone i pofalowane, w wyniku czego struktura podobrazia została zdeformowana, a w warstwie malarskiej były widoczne liczne ubytki i spękania. Podczas prowadzonych prac wykonano pełną konserwację techniczną i estetyczną dzieła, które naciągnięto na nowe samonapinające się krosno.

Realizator: „CROATON” Konserwacja i Restauracja Obiektów Dziel Sztuki Sp. z o.o.

ŁOTWA

DRYCANY (gmina Rzeżyca).

Cmentarz przy kościele parafialnym pw. św. Apostołów Szymona i Judy

Na cmentarzu w Drycanach spoczywa Gustaw Manteuffel, który był propagatorem wiedzy o Inflantach Polskich, historykiem, etnologiem, krajoznawcą a z wykształcenia prawnikiem. Urodził się w Drycanach, gdzie na przykościelnym cmentarzu znajduje się symboliczne miejsce jego pochówku wraz z tablicą upamiętniającą, która w ostatnich latach uległa zniszczeniu.

W 2019 r. Instytut Polonika sfinansował wykonanie nowej tablicy grobowej z marmuru karraryjskiego z napisem w języku polskim MIEJSCE /

WIECZNEGO SPOCZYNKU / GUSTAWA MANTEUFFLA / 1832-1916 / WYBITNEGO HISTORYKA, / PRAWNIKA, / ETNOLOGA. Płyta zamknięta od góry łukiem odcinkowym przybrała formę historycznej tablicy z lat 30. XX w. w języku łotewskim, znajdującej się na tym samym grobie.

Realizator: Krzysztof Jurków

KRASŁAW (gmina Krasław).

Kościół pw. św. Ludwika

Kościół pw. św. Ludwika wybudowany został przez Konstantego Ludwika Platera w latach 1765-1791, według projektu Antonia Paracca. Świątynia ta miała być katedrą diecezji inflanckiej, co niestety uniemożliwił rozbiór Polski w 1772 r. Wyposażanie świątyni od lat sukcesywnie poddawane jest restauracji zarówno przez stronę polską, jak i łotewską.

W 2019 r. Instytut POLONIKA kontynuował działania podjęte w kościele w roku 2018. Sfinansowano prace konserwatorskie przy drugim XIX-wiecznym murowanym ołtarzu bocznym Serca Pana Jezusa będącego *pendant* ołtarza z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. W czasie prac usunięto przemalowania,

uzupełniono ubytki zapraw w części górnej ołtarza oraz poddano pełnej konserwacji i restauracji obraz, dwie ramy i srebrną koszulkę.

Realizator: Stowarzyszenie Oświaty i Kultury Polskiej

UKRAINA

BRZODOWCE (obw. lwowski). Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Brzodowcach wybudowany został w drugiej połowie XVIII w. Jest on kopią kościoła w Hodowicy zaprojektowanego przez Bernarda Meretyna.

W 2018 r. rozpoczęto prace konserwatorskie przy XIX-wiecznym iluzjonistycznym malowidle w technice tempery. Było ono zachowane jedynie częściowo z uwagi na zawilgocenia i zasolenia ścian kościoła będącego w okresie powojennym magazynem nawozów sztucznych. Prace polegały na przeprowadzeniu retuszy odtwarzających pierwotną kompozycję ołtarza.

Realizator: Stowarzyszenie Oświaty i Kultury Polskiej

DROHOBYCZ (obw. lwowski).

Kościół pw. św. Bartłomieja

Kościół pw. św. Bartłomieja to późnogotycka świątynia powstała w pierwszej połowie XV w. Jest zabytkiem wyjątkowym ze względu na swoją specyficzną cechę, a mianowicie pełnił także funkcję obronną.

W 2019 r. Instytut POLONIKA sfinansował konserwację techniczną XVIII-wiecznych malowideł Antoniego Solleckiego znajdujących się w kaplicy św. Anny. Prace polegały na oczyszczeniu sklepienia i ścian z przemalowań, podklejeniu tynków i zabezpieczeniu przed dalszą degradacją.

Realizator: Fundacja Niepodległości

*Konserwacja malowideł w kościele
pw. św. Bartłomieja w Drohobyczu*

Pałac rodziny Poniatowskich w Jazłowcu

DROHOBYCZ (obw. lwowski). Kościół pw. św. Bartłomieja

Zabytkowa dzwonnica kościelna to historyczna wieża bramna wybudowana w 1551 r. przez Jana Grędosza z Przemyśla, która stanowiła część fortyfikacji niegdyś usytuowanych wokół świątyni.

W ramach prac remontowych w dzwonnicy kościoła parafialnego naprawiono podłogę na piętrze, wykonano naprawy murarskie w obrębie okien oraz wmontowano szyby.

Realizator: Rzymskokatolicka Parafia św. Bartłomieja w Drohobyczu

JAWORÓW (obw. lwowski). Cmentarz parafialny

Na cmentarzu w Jaworowie zakończono rozpoczęte w roku 2018 prace konserwatorskie przy dwóch nagrobkach wykonanych z wapienia: nagrobku rodziny Kiślewiczów i nagrobku ze zniszczonym nazwiskiem zmarłego, zwieńczonym postacią Madonny z Dzieciątkiem.

W 2019 r. wykonano m.in. dezynfekcję figury, oczyszczono podstawę z cementów i zapraw montażowych,

usunięto splekane i nieestetyczne uzupełnienia oraz wykonano je na nowo.

Realizator: Anna Kudzia

JAZŁOWIEC (obw. tarnopolski). Pałac Poniatowskich

W Jazłowcu (jednej z najstarszych osad na Podolu zachodnim), w sąsiedztwie ruin średniowiecznego zamku, wznosi się historyczny pałac rodziny Poniatowskich, który w XIX w. został przekazany przez właścicieli siostrze niepokalankom z przeznaczeniem na klasztor. W elewacji pałacu od strony ogrodu znajduje się bogato zdobiony, manierystyczny portal kamienny z początku XVII w. W 2010 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego sfinansowało konserwację górnego fragmentu portalu. W 2019 r. Instytut POLONIKA przeznaczył środki finansowe na ukończenie konserwacji tego

*Fragment portalu pałacu
w Jazłowcu (po renowacji)*

*Portal pałacu w Jazłowcu
(po renowacji)*

działa. Program prac obejmował m.in.: oczyszczenie obiektu z nawarstwień biologicznych i atmosferycznych, wzmocnienie osłabionych partii, usunięcie niewłaściwie wykonanych cementowych uzupełnień portalu, wzmocnienie konstrukcyjne kamiennych elementów, wykonanie niezbędnych uzupełnień i rekonstrukcji.

Realizator: Anna Sztymelska-Karcewska

KAMIENIEC PODOLSKI (obw. chmielnicki). Kościół pw. św. Mikołaja Biskupa

Murowany kościół pw. św. Mikołaja w Kamieńcu Podolskim wybudowany został w roku 1420 na miejscu zniszczonej przez pożar drewnianej świątyni. Kościół w ciągu swojej trudnej historii był niejednokrotnie palony i niszczone. W roku 1998 opiekę nad nim i poddominikańskim

klasztorem przejęli oo. paulini. Od 1999 r. z funduszy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Senatu RP prowadzone są tam prace konserwatorskie. Podczas prac w 2017 r. w kaplicy Matki Bożej Różańcowej odkryto XVII-wieczne malowidła ścienne.

W roku 2019 podczas obozu wolontariackiego, finansowanego przez Instytut POLONIKA w ramach programu „Wolontariat”, dokonano odkrycia kolejnych malowideł ściennych w obrębie chóru muzycznego kościoła. Oba znaleziska wymagały pilnych prac ratunkowych, które zostały przeprowadzone z funduszy Instytutu POLONIKA. Polegały one na usunięciu brudu, wykonaniu opasek stabilizujących malowidła, podklejeniu tynków, wzmocnieniu warstwy malarskiej.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

KRZEMIENIEC (obw. tarnopolski). Cmentarz Bazylikański

Cmentarz Bazylikański to unicka nekropolia położona w północnej części miasta, utworzona z cmentarza przy dawnym kościele reformatów. Nekropolia ta jest miejscem pochówku wykładowców Liceum Krzemienickiego.

W 2019 r. przeprowadzono prace konserwatorskie nagrobków Józefa Saundersa, rytownika, profesora historii sztuki na Uniwersytecie Wileńskim i Julii Saunders (?), zwieńczonego rzeźbą św. Julii. W przypadku pierwszego pomnika, o wysokości niemalże 4 metrów, wymagane było wzniesienie specjalnie wykonanego rusztowania zapewniającego możliwość osadzania elementów o dużym ciężarze. Z uwagi na znaczne obciążenie terenu wykonano nowe fundamentowanie dostosowane

Nagrobek J. Saundersa (przed i po konserwacji)

do większego obciążenia w stosunku do pierwotnego posadowienia, co pozwoliło na ustabilizowanie nagrobka. Obiekty poddano zabiegom oczyszczania,

*Malowidła
Frantza
i Sebastiana
Ecksteinów*

dezynfekcji, wzmocnienia strukturalnego elementów kamiennych oraz uzupełniono ubytki, a całość odpowiednio zabezpieczono. Teren wokół obiektów został splantowany i oczyszczony.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

LWÓW (obw. lwowski). Kościół pw. świętych Piotra i Pawła (ob. cerkiew greckokatolicka)

Kościół pw. świętych Piotra i Pawła we Lwowie to dawna świątynia jezuicka, która jest wybitnym przykładem wczesnego baroku w architekturze dawnej Rzeczypospolitej. Obecnie pełni funkcję greckokatolickiej cerkwi garnizonowej. Sklepienie nawy głównej pokryte jest freskami autorstwa Frantza i Sebastiana Ecksteinów z lat 1740–1743. Po drugiej wojnie światowej świątynię zamieniono na magazyn książek mieszczący m.in. zbiory dawnego Ossolineum. Uszkodzone zadanie było

przyczyną znacznego wniknięcia wody w mury sklepienia, co spowodowało wysolenia i destrukcje fresków.

Z funduszy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w latach ubiegłych wykonano konserwację sklepienia prezbiterium i rozpoczęto prace w nawie głównej. W 2019 r. finansowanie prac przejął Instytut POLONIKA. Wykonana została niemalże pełna konserwacja techniczna malowideł sklepienia nawy głównej (900 m²). Usunięto przemalowania i wykonano odsolenie tynków, utrwalono pierwotną warstwę malarską, wykonano podtynkową iniekcję w celu konsolidacji tynków, uzupełniono brakujące warstwy zaprawy. Stan ten pozwolił na odsłonięcie pierwotnej malatury i kolorystyki malowidła autorstwa Ecksteinów oraz jego zabezpieczenie i utrwalenie.

Realizator: Paweł Boliński Artem Renovo

*Kapliczka Sykstów we Lwowie
(przed i w trakcie renowacji)*

LWÓW (obw. lwowski). Kapliczka Sykstów przy kościele pw. św. Marii Magdaleny

Kapliczka, pochodząca prawdopodobnie z końca XVI w., jest jednym z najstarszych i najcenniejszych obiektów miasta. Celem II etapu prac konserwatorskich było odtworzenie formy kapliczki z okresu po 1872 r., jaką prezentują dostępne fotografie, w maksymalnym stopniu z wykorzystaniem elementów oryginalnych, które poddane zostały odpowiedniej konserwacji, z niezbędnymi rekonstrukcjami brakujących fragmentów (krzyż, sterczyny, kolumny podtrzymujące daszek) na podstawie zachowanych rysunków i fotografii.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

LWÓW (obw. lwowski). Bazylika archikatedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Bazylika archikatedralna Wniebowzięcia NMP (tzw. katedra łańciska) we Lwowie jest jednym z najcenniejszych obiektów historycznych i zabytkowych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. W jej wnętrzach miały miejsce m.in. śluby lwowskie króla Jana Kazimierza (1656) oraz chrzest późniejszego króla Stanisława Leszczyńskiego (1677). Przy powstawaniu, zachowanego do naszych czasów, cennego wyposażenia świątyni

uczestniczyli najwybitniejsi lwowscy artyści, m.in. architekt Piotr Polejowski, rzeźbiarze Maciej Polejowski, Jan Obrocki, Franciszek Olędzki (Olendzki), autor polichromii Stanisław Stroński i wielu innych. Ich prace spowodowały, że mamy do czynienia z dziełem nie tylko ważnym historycznie, lecz także wybitnym artystycznie.

W związku z nagłym zaprzestaniem pracy dużych organów w katedrze łańciskiej we Lwowie, przeprowadzono ratunkowe prace naprawcze miecha organowego i regulację traktury mechanizmów przy zabytkowych organach piszczalkowych zlokalizowanych na chórze bazyliki archikatedralnej.

Realizator: Bernard Termen

LWÓW (obw. lwowski). Katedra ormiańska pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny

Katedra ormiańska należy do najstarszych świątyni Lwowa. Jej prezbiterialna część z kopułą została wybudowana w XIV w. Do roku 1945 była katolicką katedrą obrządku ormiańskiego, kiedy to władze sowieckie nakazały jej zamknięcie. Przez długie lata była magazynem ikon i innych obiektów sztuki sakralnej. W roku 2000 została przekazana Apostolskiemu Kościołowi Ormiańskiemu, a w 2006 r. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego rozpoczęło prace

zmierzające do uratowania tego niezwykłego obiektu.

W 2019 r. Instytut POLONIKA podjął się wykonania prac konserwatorskich przy mozaice w kopule. Mozaika została zaprojektowana przez Józefa Mehoffera w 1907 r. i wykonana przez włoski warsztat Angelo Gianese w latach 1912–1913. Pomimo burzliwych dziejów mozaika zachowała się do naszych czasów. Oś kompozycji stanowi przedstawienie Trójcy Świętej: począwszy od umiejscowionej od góry kompozycji Ducha Świętego w postaci gołębiczy, poprzez twarz Boga Ojca, po pełnopostaciowy wizerunek Chrystusa podtrzymywanego przez dwa anioły. Na prostopadłych osiach kompozycji całość domykają symbole słońca i księżyca, znane z podobnych wersji we wcześniejszych dziełach. Powierzchnia mozaiki to ponad 150 m² wypełnionych wielobarwnymi tesseraami - kwadracikami szkła powstałego w Wenecji. Ustne przekazy podkreślają wyjątkowe zalety akustyczne kopuły wynikające z właściwości dzieła.

Realizowane w ramach projektu Instytutu prace konserwatorskie mozaiki są pierwszymi pracami tego typu podjętymi od czasu jej powstania. Po oczyszczeniu powierzchni mozaiki z nagromadzonych przez ponad wiek warstw zabrudzeń dokonano podklejenia odspojonych szklanych tesseraów, a w niektórych partiach również tynków, na których są osadzone. Ponadto powierzchnia dzieła wymagała kilkukrotnej dezynfekcji z uwagi na silne skażenie mikrobiologiczne (zagrzybienie). Niektóre z tesseraów dotknięte są „chorobą szkła” objawiającą się stopniowym zanikiem przypowierzchniowej błyszczącej warstewki i przechodzeniem szkła w mętną, matową powłokę.

W związku z awaryjnym stanem technicznym okien kopuły, który uwidocznili

się dopiero podczas prowadzenia prac konserwatorskich, oraz koniecznością wentylowania przestrzeni pod mozaiką rozszerzono zakładany wcześniej zakres prac, zwiększono budżet na realizację projektu i wykonano nowe okna w kopule świątyni, które zapewnią odpowiednią wentylację mozaiki.

Realizator: Stowarzyszenie Absolwentów Akademii Dziedzictwa

LWÓW (obw. lwowski). Cmentarz Łyczakowski – kaplica Krzyżanowskich

Kaplica Krzyżanowskich powstała w latach 1890–1891 w miejscu dawnej kaplicy rodziny Cetnerów. Projektantem neogotyckiego mauzoleum Krzyżanowskich był Jan Tomasz Kudelski, kierujący wówczas (1887–1894) biurem projektowym przedsiębiorstwa budowlanego Jana Lewińskiego. Jako twórcę

Kaplica Krzyżanowskich na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie

Remont więzby dachowej kaplicy Krzyżanowskich

detalu rzeźbiarskiego badacze wskazują najprawdopodobniej Piotra Witalisa Haraśimowicza, który należał do grona stałych współpracowników Jana Tomasza Kudelskiego.

Ta neogotycka, ceglana kaplica znajdowała się w bardzo złym stanie technicznym. Zaplanowane zabiegi budowlano-konserwatorskie są skomplikowane ze względu na różnorodność technologiczną elementów składowych: cegła, kamień, metaloplastyka, malarstwo ścienne, witraż. W 2019 r. przeprowadzono znaczny zakres prac budowlano-konserwatorskich. Pozwoliły one na zidentyfikowanie pierwotnego materiału, jakim był pokryty dach kaplicy. Była to dachówka ceramiczna, co zostało potwierdzone wynikami kwerendy archiwalnej. Wykonano zatem konieczną modyfikację pierwotnego projektu w obrębie pokrycia dachowego. Ponadto,

m.in. zdemontowano kamienną nastawę ołtarzową i poddano ją konserwacji, wykonano transfer pozostałości malowideł sklepienia, wymieniono tynki wewnątrz kaplicy, zdemontowano dach i konstrukcje więzby, wykonano nową więzbę dachową, wykonano uzupełnienia elementów kamiennych detalu, wyczyszczono tablice inskrypcyjne i metaloplastykę.

Prace są w trakcie realizacji. Przewidywany termin ich zakończenia to maj 2020 r.

Realizator: Monument Service – Marcin Kozarzewski

LWÓW (obw. lwowski). Cmentarz Łyczakowski – nagrobek Tarnawieckich

Na cmentarzu Łyczakowskim znajdują się groby wielu architektów Lwowa, wśród nich Piotra Tarnawieckiego. Grobowiec znajdował się w stanie awaryjnym, dlatego też Instytut POLONIKA

sfinansował podstawowe prace zabezpieczające grób przed działaniem opadów atmosferycznych poprzez wykonanie zaszenia nad nagrobkiem.

Realizator: Monument Service – Marcin Kozarzewski

LWÓW (obw. lwowski). Cmentarz Łyczakowski – nagrobki Edmunda Zychowicza i hr. Karnickich

W 2019 r. na terenie cmentarza Łyczakowskiego Instytut POLONIKA sfinansował konserwację dwóch nagrobków: Edmunda Zychowicza (Żychowicza), wybitnego lwowskiego architekta działającego na początku XX w., oraz hrabstwa Karnickich, który jest zlokalizowany przy głównej alei, przy drodze na cmentarz Obrońców Lwowa. Nagrobek Karnickich wymagał drobnych prac budowlanych polegających na wykonaniu ścianki

Grób E. Zychowicza na cmentarzu Łyczakowskim (przed i po renowacji)

*Fragment nagrobka hr. Karnickich
(przed renowacją)*

Nagrobek hr. Karnickich (po renowacji)

*Remont schodów przed
kościółem pw. św.
Antoniego we Lwowie*

oporowej i fundamentowaniu podstawy pod kolumnę. Ponadto w obu nagrobkach wykonano pełną konserwację techniczną elementów kamiennych oraz konserwację estetyczną poprzez uzupełnienie zniszczonych i brakujących elementów oraz scalenie kolorystyczne.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

LWÓW (obw. lwowski). Kościół pw. św. Antoniego

Kościół pw. św. Antoniego (oo. franciszkanów) zbudowano w XVIII w. Świątynia była jedynym, obok bazyliki archikatedralnej pw. Wniebowzięcia NMP (tzw. katedry łańciskiej), kościołem rzymskokatolickim we Lwowie, niezamkniętym po 1945 r. Prócz barokowej fasady, przechodnie mijający kościół na ul. Łyczakowskiej mogą podziwiać również schody z figurą Niepokalanego

Poczęcia Najświętszej Maryji Panny adorowaną przez dwa anioły autorstwa Sebastiana Fesingera. W 1901 r. schody do kościoła zostały gruntownie przebudowane i przybrały bardziej monumentalny, zachowany do dzisiaj charakter. Od

tamtego czasu nie były jednak poddawane pracom konserwatorskim. Z uwagi na bardzo zły stan techniczny schodów Instytut POLONIKA w 2019 r. przystąpił do ich konserwacji. Przeprowadzono demontaż elementów kamiennych

schodów i przewieziono je do pracowni, gdzie są poddawane zabiegom konserwatorskim. W związku z tym, że konstrukcja podbudowy schodów okazała się w gorszym stanie technicznym, niż pierwotnie przewidywano, wykonano także projekt nowej konstrukcji żelbetowej. Projekt zakończy się w maju 2020 r.

Realizator: ZKR Sp. z o.o.

MANIEWICZE (obw. wołyński).

Cmentarz przykościelny

Podjęte w ramach projektu prace polegały na odnowieniu grobów maniewickich proboszczów Parafii Rzymskokatolickiej Zesłania Ducha Świętego – ks. Ignacego Romanowskiego i ks. Bolesława

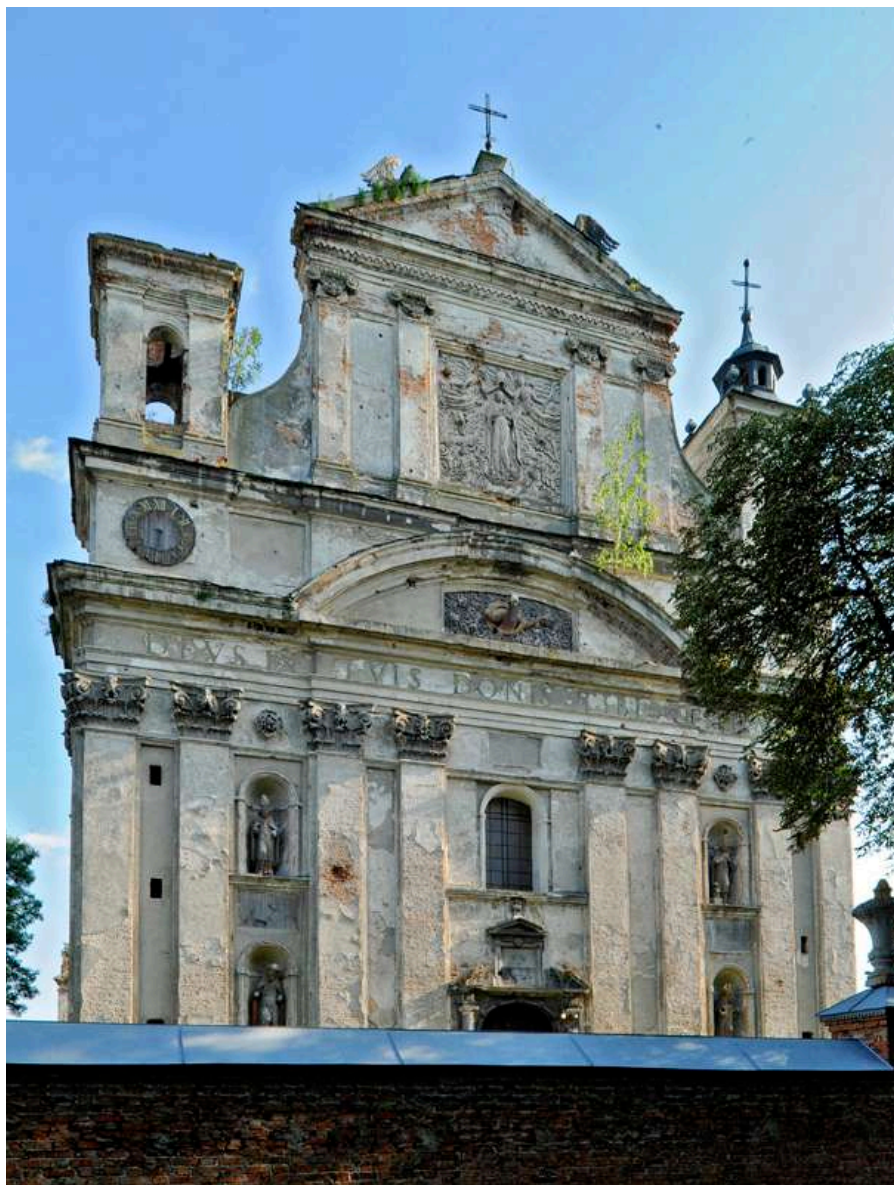
Jastrzębskiego, fundatora miejscowej świątyni. Groby usytuowane są za kościołem, przy cmentarzu legionistów. Beton, z którego były wykonane nagrobki, był w bardzo złym stanie technicznym. Wykonane zostały nowe oprawy pól grobowych, a same pola pokryto płytami granitowymi.

Realizator: Chorągiew Łódzka Związku Harcerstwa Polskiego

OŁYKA (obw. wołyński). Kolegiata pw. Świętej Trójcy – fasada

Kolegiata pw. Świętej Trójcy w Olyce na Wołyniu jest jednym ze znaczących zabytków sztuki sakralnej okresu wczesnego baroku na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Obojga

*Fasada kolegiaty w Olyce
przed renowacją*

Fasada kolegiaty po renowacji

Fragmenty fasady kolegiaty w Ołyce (przed i po renowacji)

Narodów. Została wzniesiona w latach 1635–1640 z fundacji Albrychta Stanisława Radziwiłła według projektu Włochów – Benedetto Molliego i Giovaniego Maliverne’a. Rzeźby wykonali artyści pochodzenia niemieckiego Melchior Erlenberg i Michał Germanus. Konsekracja kolegiaty odbyła się w 1640 r., a dokonał jej biskup Andrzej Gębicki. Jeszcze do 1945 r. istniała przy kościele kapituła kolegialna. Od końca wojny nieużytkowany obiekt był dewastowany (władze sowieckie zamieniły go na stację), a cenne

wyposażenie uległo w znacznej części rozgrabieniu.

Dwuletni (2018–2019) projekt, realizowany z funduszy Instytutu POLONIKA, obejmował renowację fasady kolegiaty, konserwację rzeźb i płaskorzeźb, marmurowego portalu i tablic inskrypcyjnych oraz drewnianych tarcz zegarowych i kamiennego detalu. Pracy konserwatorów towarzyszyły liczne badania konserwatorskie, które m.in. pozwoliły na określenie warstw malarskich wystroju rzeźbiarsko-sztukatorskiego

fasady. Na podstawie wyników tych badań przeprowadzona została konserwacja rzeźb. Brakujące elementy, takie jak dłonie świętych i apostołów oraz ich atrybuty, zostały zrekonstruowane.

Badania ujawniły także wystrój malarski nisz i wieńczących je konch z wymalowanym motywem muszli, które zostały poddane odpowiedniej konserwacji. Ponadto oczyszczony został detal kamienny. Podczas prac okazało się, że zarówno kapitele pilastrów, jak i rozety były pokryte warstwami cementu położonymi podczas dawnych prac remontowych, które miały miejsce przed pierwszą, a następnie przed drugą wojną światową. Nowa kolorystyka detalu wpłynęła na ostateczny dobór kolorystyki całej elewacji.

Przeprowadzono także szeroko zakrojone prace budowlane polegające m.in. na wymianie tynków, wykonaniu izolacji, stabilizacji kamiennych gzymśów, wymianie obróbek blacharskich itd.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

OŁYKA (obw. wołyński). Kolegiata pw. Świętej Trójcy – rozety

Instytut POLONIKA dodatkowo wsparł w 2019 r. renowację kolegiaty pw. Świętej Trójcy w Ołyce, finansując prace konserwatorskie przy czterech drewnianych rozetach pochodzących ze sklepienia świątyni. Prace te miały wieloraki charakter, począwszy od konserwatorskich

*Obraz Matki Bożej Tywrowskiej
w kościele pw. św. Michała Archanioła*

zabiegów technicznych zachowanych elementów, po prace rekonstrukcyjne. Obejmowały one m.in.: usunięcie zalegającego materiału biologicznego i atmosferycznego, usunięcie niewłaściwie wykonanych wtórnych napraw, wykonanie w lipowym drewnie rekonstrukcji brakujących fragmentów, wykonanie połączeń i ich zapatynowanie.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

WINNIKI (obw. Iwowski). Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny wybudowany został w połowie XVIII w. według projektu Bernarda Meretyna. Obiekt nie był dotąd objęty fachową opieką konserwatorską, nigdy też nie prowadzono tam prac badawczych.

W roku 2019 odbyły się w winnickim kościele praktyki konserwatorskie przy XVIII-wiecznych malowidłach dla studentów Lwowskiej Narodowej Akademii Sztuki, którymi kierował dr Paweł Boliński (ASP Kraków), a prace finansował Instytut POLONIKA. W ramach praktyk wykonano badania stratygraficzne nawarstwień ściennych we wnętrzu świątyni oraz odsłonięte zostały spod tynków malowidła na ścianie zachodniej świątyni.

Realizator: Paweł Boliński Artem Renovo

ŻÓŁKIEW (obw. Iwowski). Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca

Dawna kolegiata w Żółkwi wzniesiona została w latach 1606–1618 z fundacji hetmana wielkiego koronnego Stanisława Żółkiewskiego. Obiega ją unikatowy fryz z motywami heraldycznymi i panopliami. Jest to fryz tryglifowo-metopowy, zaprojektowany przez hetmana Stanisława Żółkiewskiego, upamiętniający stoczoną przez niego bitwę pod Kluszyńcem.

Od kilku sezonów konserwatorskich państwo polskie finansuje prace związane z oczyszczeniem kamiennego fryzu świątyni. Instytut POLONIKA (od 2018 r.) włączył się do współpracy przy konserwacji fryzu. Prace zrealizowane w roku 2019 polegały na oczyszczeniu i konserwacji kamienia w północnym ramieniu transeptu kościoła.

Realizator: Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

TYWRÓW (obw. winnicki). Kościół pw. św. Michała Archanioła

Obraz Matki Bożej Tywrowskiej (1850) znajdujący się w tywrowskim kościele, należy do obrazów objętych kultem, co oznacza, że jest niemiernie ważny dla lokalnej społeczności obwodu winnickiego. Obiekt był w złym stanie technicznym ze względu na źle przeprowadzone dotychczasowe konserwacje (wadliwe podklejenie płótna, niewłaściwe werniksy i retusze). Obraz wymagał pilnej interwencji konserwatorskiej.

W 2018 r. wykonano badania obrazu i opracowany został program prac konserwatorskich. W 2019 r. z funduszy Instytutu POLONIKA przeprowadzono prace konserwatorskie polegające na demontażu płótna, usunięto wtórne łąty i pasy płócienne, dokonano wstawienia nowych łąt i protez płóciennych, wzmocnienia adhezji gruntu do płótna

i warstwy malarskiej, oczyszczono lica obrazu z nawarstwień chemicznych, uzupełniono ubytki, wykonano retusze warstwy malarskiej i zabezpieczono werniksem.

Realizator: Lesya Hanulyak

SZWECJA

TAXINGE k. Sztokholmu

Projekt dotyczył konserwacji znajdującej się w lesie, niedaleko Taxinge, płyty kamiennej upamiętniającej Katarzynę Jagiellonkę, żonę króla szwedzkiego Jana III Wazy.

Obiekt był opisywany w XIX-wiecznych leksykonach poświęconych szwedzkim starożytnościom. Inskrypcja na tablicy odnosi się do legendy, według której królowa Katarzyna Jagiellonka codziennie czerpała wodę ze źródła i przynosiła ją mężowi, przyszłemu królowi szwedzkiemu Janowi III, który był uwięziony na zamku w Gripsholm (1563-1567). Królowa obawiała się bowiem, że strażnicy mogą otruć jej męża, podając mu zatrutą wodę. Na pamiątkę tych wydarzeń źródło zostało nazwane Źródłem Królowej (Drottningekällan).

W 2019 r. przeprowadzono pełne prace konserwatorskie polegające na oczyszczeniu obiektu z nawarstwień biologicznych, usunięciu starych warstw farby i kleju, zabezpieczeniu przed korozją elementów przytrzymujących oraz warstw kamienia przed łuszczeniem. Uczytelniono liternictwo i rysunek korony oraz zabezpieczono przed destrukcją.

Realizator: Anna Sztymelska-Karczewska

WŁOCHY / LITWA

Projekt „CZECHOWICZ”. Włochy – RZYM (region Lacjum). Kościół pw. św. Stanisława oraz Litwa – WILNO (okręg wileński). Muzeum Dziedzictwa Sakralnego – obrazy Szymona Czechowicza i Tadeusza Kuntzego

Muzeum Narodowe w Krakowie przygotowuje wystawę monograficzną dzieł Szymona Czechowicza. W ramach umowy o współpracy z Muzeum, Instytut POLONIKA, jako partner wystawy, finansuje konserwację czterech obrazów ołtarzowych. Dwa pochodzą z kościoła pw. św. Stanisława w Rzymie (Włochy): „Święta Jadwiga Śląska pod krzyżem”

Płyta kamienna upamiętniająca Katarzynę Jagiellonkę

*Św. Józef z Dzieciątkiem,
obraz autorstwa
Szymona Czechowicza*

autorstwa Szymona Czechowicza oraz obraz „Wskrzeszenie Piotrowina”, którego autorem jest Tadeusz Kuntze. Dwa kolejne: „św. Józef z Dzieciątkiem” i „św. Jan”, autorstwa Szymona Czechowicza, pochodzą ze zbiorów Muzeum Dziedzictwa Sakralnego w Wilnie.

Prace obejmują m.in. oczyszczenie powierzchni płócien, usunięcie ich

deformacji, wklejenie plomb w miejsca ubytków, w przypadku konieczności – wymianę krosna i wykonanie dublażu płócien, retusze warstwy malarskiej i pokrycie werniksem. Projekt jest w trakcie realizacji. Prace potrwać do maja 2020 roku.

Realizator: Muzeum Narodowe w Krakowie

Plafon w jednej z sal Muzeum Polskiego w Ameryce

USA

CHICAGO (stan Illinois). Muzeum Polskie w Ameryce

W 1939 r. w Nowym Jorku odbyła się Wystawa Światowa, na której wśród wielu innych osiągnięć Polski prezentowana była także polska sztuka, w tym wiele obrazów, które z powodu wybuchu drugiej wojny światowej nigdy nie wróciły do kraju i obecnie w większości znajdują się w zbiorach Muzeum Polskiego w Ameryce w Chicago.

W 2019 r. Instytut POLONIKA sfinansował konserwację 25 dzieł artystów polskich. Podczas uroczystych obchodów jubileuszowych 80-lecia nowojorskiej wystawy i zorganizowanej z tej okazji wystawy czasowej „Polish Imagination – The World of Tomorrow. Polish Pavilion at the 1939–1940 New York World’s Fair” (11.10.2019 – 10.05.2020) wszystkie obrazy zostały specjalnie wyeksponowane.

Realizator: Muzeum Polskie w Ameryce

Raporty, ekspertyzy, badania

BIAŁORUŚ

BUDSŁAW (obw. miński) **Kościół pw. Wniebowzięcia** **Najświętszej Maryi Panny**

„Opinia stanu zachowania obiektu – kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Budślawiu, Białoruś”

Autor: Biuro Bezpieczeństwa Konstruktynego Piotr Szczepański

Juszkiewiczze (obw. brzeski) **Kościół pw. Świętej Trójcy**

„Opinia dotycząca stanu zachowania drewnianej więźby dachowej kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej w Juszkiewiczach, rej. branowicki, obw. brzeski, Białoruś. Program i zakres prac konserwatorskich”

Autor: Jerzy Szałygin

STARE WASILISZKI (obw. grodzieński) **Muzeum (dom rodzinny) Czesława** **Niemena**

„Rozpoznanie stanu zachowania oraz zakresu do wykonania prac remontowych wraz z programem prac remontowych dotyczącym konstrukcji i pokrycia dachu domu rodzinnego Czesława Niemena w Starych Wasiliszkach, rej. szczuczyński, okr. grodzieński, Białoruś”

Autor: Maciej Warchoł

FRANCJA

MONTRÉSOR (region: Centre-Val de Loire)

Kaplica grobowa Branickich

„Projekt konserwatorsko-restauratorsko-budowlany. Kaplica grobowa rodzin Branickich i Potockich, 1864 rok, Montrésor (Indre-et-Loire) Francja”

Autor: Towarzystwo Opieki nad Polskimi Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji

GRUZJA

Tbilisi **Kościół pw. św. Apostołów Piotra** **i Pawła (tzw. kościół polski)**

„Opinia rzeczoznawcy wraz z oceną stanu technicznego organów znajdujących się w tzw. kościele polskim pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Tbilisi”

Autor: dr hab. Wiktor Łyjak

LITWA

POWIEWIÓRKA (okręg wileński) **Kościół pw. św. Kazimierza** **(miejsce chrztu Józefa Piłsudskiego)**

„Ekspertyza konserwatorska stanu zachowania zabytkowego zespołu kościoła i dzwonnicy w Powiewiórce na Litwie”

Autor: Jerzy Szałygin

TABORYSZKI (okręg wileński) **Kościół pw. św. Michała Archanioła**

Skaning laserowy drewnianego kościoła parafialnego

Realizator: Samorząd Rejonu Solecznickiego

WILNO (okręg wileński) **Kościół pw. świętych Piotra i Pawła** **na Antokolu**

„Program prac konserwatorskich wraz z kosztorysem dla obrazu «Pożegnanie św. św. Piotra i Pawła» w ołtarzu głównym kościoła”

Autor: Dorota Batko

Kościół pw. św. Franciszka **i św. Bernarda (oo. bernardynów)**

Wykonano specjalistyczną inwentaryzację organów kościoła.

Autor: Bernard Termen

UKRAINA

BERDYCZÓW (obw. żytomierski) **Sanktuarium Twierdzy Berdyczowskiej**

Wykonana została ekspertyza budowlano-konstrukcyjna dotycząca problemu zawilgoceń i uszkodzeń murów. Projekt remontu kościoła dolnego klasztoru karmelitów bosych oraz kosztorys inwestorski.

Autor: Biuro Bezpieczeństwa Konstruktynego Piotr Szczepański

BRZEŻANY (obw. tarnopolski) **Kaplica Sieniawskich**

„Projekt budowlany remontu, wzmocnienia i częściowej odbudowy Kaplicy Sieniawskiej w Brzeżanach”

Autor: Architektura Krzysztof Raszczyk

BRZODOWCE (obw. lwowski) **Kościół pw. Podwyższenia Krzyża** **Świętego**

„Opinia techniczna odnośnie przyczyn zawilgoceń krypt kościoła parafialnego”

Autor: ppłk dr inż. Ryszard Chmielewski

DROHOBYCZ (obw. lwowski) **Kościół pw. św. Bartłomieja**

„Ekspertyza stanu zachowania, kosztorys, program prac konserwatorsko-restauratorskich oraz wykonanie badań techniczno-technologicznych warstw czterech tablic inskrypcyjnych w kościele pw. św. Bartłomieja w Drohobyczu”

Autor: Jan Andrzejewski

HALICZ (obw. iwanofrankiowski) **Kościół pw. bł. Jakuba Strzemię** **i św. Hipolita**

„Ekspertyza stanu zachowania, kosztorys oraz proponowany program prac konserwatorsko-restauratorskich dwóch relikwiarzy z kościoła parafialnego pw. bł. Jakuba Strzemię i św. Hipolita w Haliczu”

Autor: Jan Andrzejewski

JANÓW (obw. winnicki)
Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia
NMP i klasztor oo. bernardynów

„Raport z przeprowadzonego rozpoznania problemów techniczno-konserwatorskich dot. istniejącego zabytkowego kościoła znajdującego się w Janowie, rej. kalinowski, obw. winnicki, na Ukrainie”
Autor: Festgrupa sp. z o.o., mgr inż. arch. Andrzej Jeżewski

KAMIENIEC PODOLSKI (obw. chmielnicki)
Katedra pw. św. Apostołów Piotra
i Pawła

„Ekspertyza stanu zachowania wraz z programem konserwatorskim i kosztorysem prac zabytkowych organów z XVII w. znajdujących się w katedrze w Kamieńcu Podolskim”
Autor: dr hab. Wiktor Łyjak

KIJÓW (obw. kijowski)
Kościół pw. św. Mikołaja

„Raport budowlano-konstrukcyjny stanu zachowania kościoła św. Mikołaja w Kijowie”
Autor: Biuro Bezpieczeństwa Konstrukcyjnego Piotr Szczepański

Cmentarz Bajkowa

„Raport dotyczący oceny stanu technicznego – brama główna na cmentarzu Bajkowa”
Autor: Biuro Bezpieczeństwa Konstrukcyjnego Piotr Szczepański

KRZEMIENIEC (obw. tarnopolski)
Cmentarz Bazyliański w Krzemieńcu
i cmentarz Łyczakowski we Lwowie

Opracowanie programu prac konserwatorskich wraz z ich wyceną, obejmujący wybrane do konserwacji nagrobki (4 na cmentarzu Bazyliańskim w Krzemieńcu i 2 na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie).
Autor: Paula Musiał

Kościół parafialny pw. św. Stanisława
Biskupa i Męczennika

Wykonanie ekspertyzy w zakresie oceny stanu technicznego organów w kościele parafialnym w Krzemieńcu wraz z określeniem niezbędnych prac.
Autor: dr hab. Wiktor Łyjak

LWÓW (obw. lwowski)
Katedra ormiańska pw. Wniebowzięcia
Najświętszej Maryi Panny

„Indywidualny program prac konserwatorskich i restauratorskich dotyczący mozaiki autorstwa Józefa Mehoffera w kopule najstarszej «prezbiterialnej» części w ormiańskiej parafii katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP we Lwowie, na Ukrainie”
Autor: Agnieszka Pawlak

Kościół pw. świętych Piotra i Pawła
(ob. cerkiew greckokatolicka)

„Program prac konserwatorskich fasady kościoła pw. świętych Piotra i Pawła we Lwowie”
Autor: Paweł Boliński Artem Renovo

Bazylika Archikatedralna
pw. Wniebowzięcia Najświętszej
Maryi Panny (tzw. katedra łacińska)

1. „Raport dotyczący rozpoznania stanu obiektu pod kątem zawilgocenia i problemów z odprowadzeniem wód opadowych wraz z zaleceniami dla dalszych działań rozpoznawczych, projektowych oraz budowlanych”
Autor: Dorota Śliwińska

2. „Indywidualny program prac konserwatorskich dotyczący malowideł Stanisława Stroińskiego na sklepieniu chóru Bazyliki Archikatedralnej Wniebowzięcia NMP (tzw. katedry łacińskiej) we Lwowie na Ukrainie”
Autor: Agnieszka Pawlak

Kaplica Boimów

1. Wykonanie skaningu 3D i rysunków inwentaryzacyjnych 2D wraz z ortofotoplanami kaplicy Boimów.
Autor: 3Deling

2. Wykonanie kwerendy archiwalnej na terenie Ukrainy pod kątem pozyskania materiałów źródłowych do prac przy kaplicy Boimów.
Autor: Monument Service

3. Wykonanie kwerendy archiwalnej na terenie Polski pod kątem pozyskania materiałów źródłowych do prac przy kaplicy Boimów.
Autor: Konserwatorzy.pl Maciej Czyński

4. „Sprawozdanie z badań laboratoryjnych próbek pobranych z dekoracji kaplicy Boimów we Lwowie”
Autor: Sylwia Svorova-Pawełkowicz

Kopiec Unii Lubelskiej

„Opinia techniczna dotycząca zabezpieczenia skarpy przy ruinach Wysokiego Zamku we Lwowie”
Autor: ppłk dr inż. Ryszard Chmielewski

Cmentarz Łyczakowski – kaplica
Barczewskich

Wykonanie kwerendy uzupełniającej w archiwach ukraińskich dotyczącej historii oraz ikonografii kaplicy Barczewskich na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.
Autor: Monument Service Sp. z o.o.

Cmentarz Łyczakowski – kaplica
Krzyżanowskich

Wykonanie projektu zamiennego detalu metaloplastyki przy kaplicy Krzyżanowskich na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie pt. „Kaplica grobowa rodziny Krzyżanowskich. Cmentarz Łyczakowski

we Lwowie. Projekt odtworzenia detali. Rekonstrukcja na podstawie ikonografii”
Autor: Dorota Śliwińska

Cmentarz Łyczakowski – nagrobki

Przygotowanie programów konserwatorskich do trzech nagrobków na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie pod kątem prac konserwatorskich przewidzianych w 2020 r.

Autor: Marta Butkiewicz

Kościół pw. św. Andrzeja (oo. bernardynów)

1. „Opinia na temat kopii figury świętego Jana z Dukli z kolumny przed kościołem bernardynów we Lwowie”

Autor: prof. Jakub Sito

2. Przygotowanie opinii odnośnie do stanu technicznego konstrukcji studni i kolumny św. Jana z Dukli znajdującej przy kościele oo. bernardynów.

Autor: ppłk dr inż. Ryszard Chmielewski

3. Wykonanie skaningu 3D studni św. Jana z Dukli przy kościele oo. bernardynów, inwentaryzacji, przeprowadzenie kwe-

rendy archiwalnej oraz przygotowanie badania i programu prac konserwatorskich.

Autor: 3Deling, „Questia”, Anna Kudzia

MIKULIŃCE (obw. tarnopolski) Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy w Mikulińcach

„Ekspertyza budowlano-konstrukcyjna stanu technicznego kościoła”

Autor: Biuro Bezpieczeństwa Konstrukcyjnego Piotr Szczepański

NAWARIA (obw. lwowski) Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

1. „Rozpoznanie wartości zabytkowych, stanu zachowania i zakresu koniecznych do wykonania prac remontowych konstrukcji historycznych więźb dachowych kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Nawarii, rej.pustomycki, okr. lwowski, Ukraina”

Autor: Maciej Warchoń

2. Przygotowanie dokumentacji wstępnej i dokumentacji przedprojektowej, dokumentacji badawczej, inwentaryzacyjnej i części architektoniczno-budowlanej zgodnej z prawodawstwem ukraińskim.

Autor: Jurij Blinowski oraz Jurij Werbowycki

PASMO CZARNOHORZY (obw. iwanofrankiwski)

Pop Iwan. Obserwatorium astronomiczno-meteorologiczne

„Ekspertyza techniczna dotycząca oceny obserwatorium astronomiczno-meteorologicznego na górze Pop Iwan w Czarnohorze” – jest to ocena konstrukcyjna i konserwatorska w zakresie określenia stanu okładzin kamiennych murów i oceny stanu technicznego konstrukcji budynku.

Autorzy: ppłk dr inż. Ryszard Chmielewski i dr hab. Janusz Smaza

ŻYTOMIERZ (obw. żytomierski) Katedra pw. św. Zofii w Żytomierzu

„Ekspertyza budowlano-konstrukcyjna stanu technicznego katedry oraz dzwonnicy”

Autor: Biuro Bezpieczeństwa Konstrukcyjnego Piotr Szczepański

WŁOCHY

RZYM (region: Łacjum) Papieskie Kolegium Polskie na Awentynie

Opracowanie programu prac konserwatorskich kartonu do plafonu „Światło i mrok” Henryka Siemiradzkiego.

Autor: Marta Winiarczyk

Popularyzacja polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą

Program strategiczny „Popularyzacja” ma na celu upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym Rzeczypospolitej pozostającym poza granicami kraju oraz kształtowanie szacunku dla osiągnięć Polaków w kulturze, sztuce i nauce na całym świecie.

Najważniejszymi narzędziami, dzięki którym realizowane są cele programu, to: działania edukacyjne, projekty multimedialne, wystawy oraz wydawnictwa. Projekty te zazwyczaj mają charakter popularnonaukowy, skierowane są do szerokiego i różnorodnego grona osób zainteresowanych historią i kulturą oraz tych jeszcze nieinteresujących się tą problematyką,

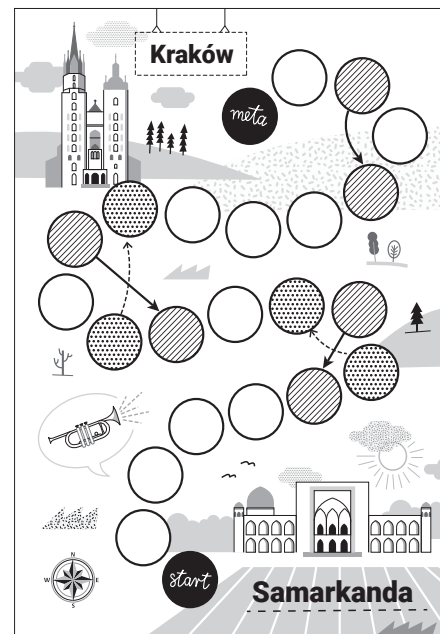
czyli do dzieci. W ramach programu „Popularyzacja” Instytut POLONIKA współpracuje z instytucjami publicznymi, samorządowymi oraz organizacjami pozarządowymi, ośrodkami naukowo-badawczymi, a także niezależnymi ekspertami zajmującymi się m.in. historią sztuki, historią, kulturoznawstwem, historią nauki. W obszarze projektów edukacyjnych program „Popularyzacja” kładzie duży nacisk na współpracę z pedagogami, edukatorami i twórcami programów edukacyjnych. Staramy się, aby podejmowane działania były realizowane w sposób przystępny i interesujący dla konkretnych grup odbiorców.

Projekty edukacyjne

Założeniem projektów edukacyjnych jest współpraca i zaangażowanie zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Opracowane zostały innowacyjne scenariusze zajęć zgodne z obowiązującą podstawą programową, które mają charakter interdyscyplinarny i uwzględniają materiały uzupełniające. Przygotowane zostały również krótkie filmy dla najmłodszych odbiorców, popularyzujące podstawowe pojęcia związane z polskim dziedzictwem kulturowym za granicą.

„DZIEDZICTWO W SZKOLE”. Materiały edukacyjne dla szkół

Założeniem rozpoczętego w 2018 r. projektu było przygotowanie scenariuszy interdyscyplinarnych zajęć lekcyjnych oraz rozpoczęcie prac nad podręcznikiem *Jak uczyć o dziedzictwie*.

Przykład gry edukacyjnej

Zeszyt edukacyjny „Na tropie poloników”
i zajęcia prowadzone w czasie Festiwalu
Dziedzictwa Kresów w Lubaczowie

Przygotowane w ramach projektu scenariusze lekcji oraz materiały pomocnicze, m.in. multimedialne prezentacje i gry, odpowiadają obowiązującej podstawie programowej i są uzupełnieniem wiedzy zawartej w podręcznikach szkolnych. Opracowane pomoce dydaktyczne nawiązują do projektów realizowanych w ramach wszystkich programów strategicznych Instytutu: „Popularyzacja”, „Ochrona” i „Badania. Działania będą kontynuowane w 2020 r.

„NA TROPIE POLONIKÓW”.

Zeszyt edukacyjny

„Na tropie poloników” to zeszyt przeznaczony dla młodszych dzieci. Przygotowany został tak, aby dzięki zachęcaniu do aktywności – rozwiązywaniu zagadek i łamigłówek oraz naklejkom – uczyć i rozwijać poprzez zabawę.

W roku 2019 przygotowane zostały dwa numery. Pierwszy towarzyszył

wystawie „Katedra ormiańska we Lwowie i jej twórcy”, drugi zaś został przygotowany we współpracy z firmą LUXMED i poświęcony został zdrowiu oraz międzynarodowym osiągnięciom polskich lekarzy i naukowców zajmujących się medycyną. Elektroniczne wersje zeszytu są dostępne na stronie internetowej Instytutu.

Koncepcja: Magdalena Gutowska,
Joanna Barańska

Wykonawca: „8-ka Anna Włodarczyk”
Liczba stron: 16; nakład: 5000 egz.

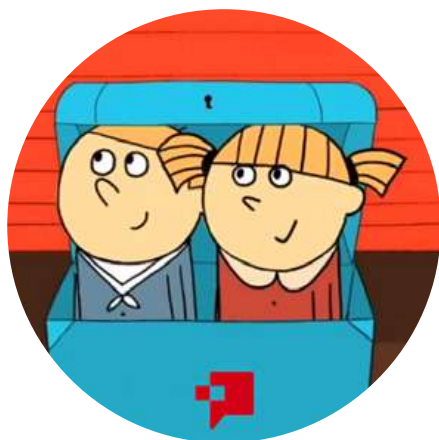
DOBRE PRAKTYKI EDUKACYJNE – gmina Lubaczów

Gmina Lubaczów od ponad dziesięciu lat organizuje Festiwal Dziedzictwa Kresów, w czasie którego promowana jest tradycja i historia dawnych ziem wschodnich oraz wielokulturowość Rzeczypospolitej. W 2019 r. festiwal odbywał się od 26 lipca do 4 sierpnia, Instytut przygotował

szkolenia dla nauczycieli „Jak uczyć o dziedzictwie?” oraz warsztaty dla dzieci, młodzieży i całych rodzin pod hasłami: „Polonikowe zwierzaki”, „Polonikowy dom projektowy” i „Polonikowa ciuchcia”. Odbył się także wernisaż wystawy „Rossa. Wileńska nekropolia” oraz pokaz filmów zrealizowanych przez Instytut w ramach wydarzenia „Kino Kresowe”.

Podczas Festiwalu Dziedzictwa Kresów Wydział Komunikacji i Zarządzania Wiedzą zorganizował (1–4 sierpnia 2019) stoisko promocyjne, na którym także prowadził działania edukacyjne i popularyzatorskie. Była to okazja nie tylko do prezentacji działalności Instytutu POLONIKA, lecz także do upowszechnienia wiedzy o polskim dziedzictwie kulturowym będącym poza granicami kraju poprzez quizy, kolorowanki, zgadywanki.

Projekty multimedialne

„POLO I NIKA”. Film animowany

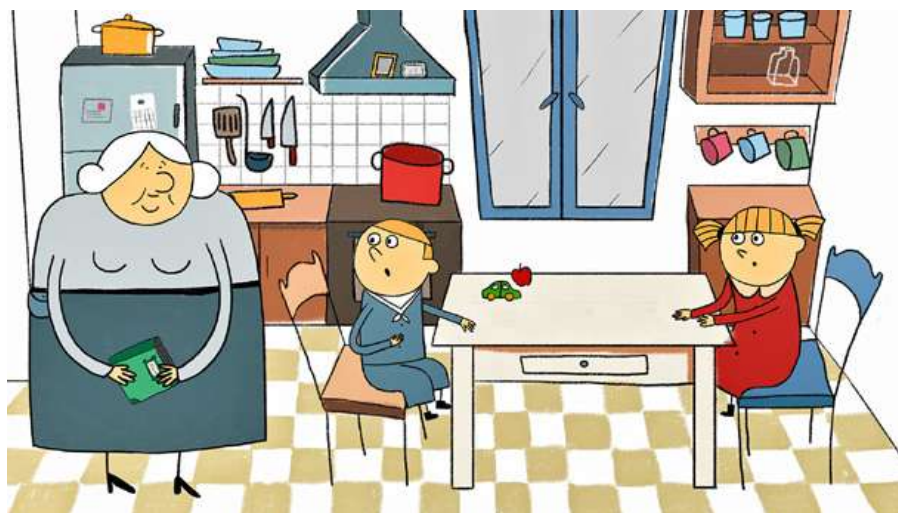
„Polo i Nika” to seria serią krótkometrażowych filmów animowanych dla dzieci z najmłodszych klas szkoły podstawowej (0–III). Zadaniem filmów jest przybliżenie dzieciom polskiego dziedzictwa kulturowego poza granicami kraju. Bohaterami filmów są Polo i Nika – rodzeństwo, które odwiedza i poznaje wybrane najciekawsze miejsca, zabytki i osoby związane z kulturą i historią będące częścią polskiego dziedzictwa za granicą.

Kolejne odcinki serii związane są z ważnymi projektami i publikacjami Instytutu, stanowiąc jednocześnie część tych działań. Odcinek „Katedra or-

miańska” był częścią wystawy „Katedra ormiańska we Lwowie i jej twórcy”, natomiast odcinek „Pałac w Dźodhpurze” przybliżył najmłodszym historię malarza Stefana Norblina, który pracował na zlecenie indyjskich maharadzów. W 2018 r. Instytut POLONIKA wyprodukował też dwa filmy poświęcone tej tematyce, skierowane do starszej publiczności.

Odcinek „Tajemnica muzeum w Rapperswilu” związany był z wydaniem biografii Henryka Bukowskiego – antykwariusza i współtwórcy Muzeum Polskiego na zamku w Rapperswilu.

Dzięki podjętym przez Wydział Komunikacji i Zarządzania Wiedzą działaniom w pierwszym półroczu 2019 r.

odbyła się emisja animacji „Polo i Nika” (I odcinek) w kinach na terenie całego kraju. W projekcie uczestniczyło 25 kin niezrzeszonych i telewizja lokalna oraz kina należące do sieci Helios. Były to umowy bezkosztowe oraz 1 umowa barterowa. Kolejne odcinki (II i III) wyemitowane zostały w czwartym kwartale w kinach sieci Helios.

W ramach projektu wyprodukowano także gadzety reklamowe z Polem i Niką. W roku 2020 będą realizowane kolejne odcinki serii.

Scenariusz i reżyseria: Instytut POLONIKA, OSORNO - działania wspólne

Odcinki i czas trwania (min): „Katedra ormiańska” (7:48), „Pałac w Dżdhpurze” (7:51), „Tajemnica muzeum w Rapperswilu” (8:12)

WYWIAD-RZEKA: PARYŻ – MONTRÉSOR. Film

W ramach tego projektu Instytutowi POLONIKA udało się przeprowadzić i zarejestrować w systemie audio-video wywiady z osobami, których życie i praca skupiały się wokół ratowania, ochrony i popularyzacji polskiego dziedzictwa kulturowego w miejscach poza ojczyzną, dokąd przybyli wskutek różnych zawiroowań losu.

W roku 2019 przeprowadzono we Francji nagrania z: Barbarą Kłosowicz-Krzywicką – prezesem Towarzystwa Opieki nad Polskimi Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji; C. Pierrem Zaleskim – prezesem Towarzystwa Historyczno-Literackiego oraz z hrabiną Marią z Potockich Reyową, żoną ostatniego właściciela zamku i jego siostrą Cecylią, mieszkankami Zamku w Montrésor. Nagrany materiał jest opracowywany i zostanie opublikowany w 2020 r.

Prowadzenie: Joanna Barańska

Reżyseria: Krzysztof Czeczot

Czas trwania odcinka (min): ok. 50:00

„PRZEBUDZONE SPOJRZENIA”. Film

Film powstał w ramach zainicjowanego w roku 2018 projektu „Ożywiamy dziedzictwo”. Animacja nawiązuje do niezwykłej historii dekoracji katedry ormiańskiej we Lwowie, będącej przejawem sztuki pierwszej połowy XX w. Film towarzyszył wystawie „Katedra ormiańska we Lwowie i jej twórcy”, zorganizowanej we współpracy z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie, która odbyła się w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

Podjęte w czwartym kwartale 2019 r. przez Wydział Komunikacji i Zarządzania Wiedzą działania promocyjne pozwoliły na przeprowadzenie kampanii reklamowej i wyemitowanie filmu w kinach sieci Helios. W ramach projekcji zwiastun filmu „Przebudzone spojrzenia” obejrzało 631 930 osób, a całą animację na dużym ekranie – 17 522 osób.

Konsultacje merytoryczne: Paweł Baranowski, dr Joanna Wolańska

Scenariusz, reżyseria, produkcja: OSORNO

Czas trwania (min): 8:45

PODCASTY

Podcasty to cykl audycji, które można odsłuchać online lub pobrać ze strony internetowej Instytutu POLONIKA. Prezentowane są w nich osoby/miejsca/zabytki związane z polskim dziedzictwem kulturowym za granicą.

W 2019 r. nagrano podcasty, które towarzyszyły wystawie „Katedra ormiańska we Lwowie i jej twórcy”. Przygotowano siedem tematów: *O polskim dziedzictwie kulturowym za granicą* (D. Janiszewska-Jakubiak); *Fenomen katedry*

ormiańskiej we Lwowie (dr J. Wolańska); *Jan Henryk Rosen* (dr J. Wolańska); *Józef Mehoffer* (dr J. Wolańska); *Portrety w katedrze* (dr J. Wolańska); *Niespodzianki katedry* (dr J. Wolańska); *Jak malował Jan Henryk Rosen* (dr J. Wolańska).

Konsultacje merytoryczne: dr Joanna Wolańska

Scenariusz, reżyseria, produkcja: OSORNO

Czas trwania odcinka (min): od 3:00 do 15:00

Wystawy, koncerty

Formą upowszechniania przeprowadzonych badań nad spuścizną kulturową wielonarodowej i wielokulturowej Rzeczypospolitej oraz dziedzictwem polskiej emigracji i wychodźstwa są organizowane przez Instytut POLONIKA różne wydarzenia kulturalne, w tym wystawy i koncerty, zarówno w kraju, jak i za granicą. Są to wystawy, których tematyka jest związana z realizowanymi przez Instytut projektami. Wszystkie działania tworzą wspólną całość i przyczyniają się do realizacji założonych celów strategicznych. W 2019 r. zorganizowano 5 wystaw i 2 koncerty organowe.

ROSSA. WILEŃSKA NEKROPOLIA

Instytut POLONIKA w grudniu 2018 r. przygotował wystawę mobilną o wileńskim cmentarzu Na Rossie, której kuratorami byli: dr Bartłomiej Gutowski, dr hab. Anna S. Czyż. W ciągu 2019 r. wystawa była prezentowana w następujących miejscach:

- 1) 01.12.2018–18.02.2019 – Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie;
- 2) 20.02–06.06.2019 – plac przy kościele pw. św. Jana Chrzciciela i św. Bartło-

Fragment nagrobka na cmentarzu Na Rossie

mieja Apostoła w Kazimierzu Dolnym;

- 3) 14.06–22.07.2019 – Skwer im. K. Sirvydasa w Wilnie (Litwa);
- 4) 26.07–28.08.2019 – Rynek Główny w Lubaczowie;
- 5) 29.08–30.09.2019 – Galeria Główna u Attavantich w Jarosławiu;
- 6) 21.10–21.11.2019 – Skwer przy ul. Ratuszowej w Górze Kalwarii.

Na wystawie prezentowane są zdjęcia archiwalne i współczesne (autorstwa: Norberta Piwowarczyka i Piotra Jamskiego z zespołem) ukazujące nie tylko malowniczość krajobrazu, lecz także przypominające o ogromnej wartości historycznej i różnorodności artystycznej miejsca spoczynku wielu osób ważnych dla polskiej i litewskiej historii i kultury. W 2020 r. wystawa będzie prezentowana w kolejnych miastach.

Organizator: Instytut POLONIKA we współpracy z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wykonawca: Handsome – Dorota Skalska-Stefańska

Modernizacja: Robert Pludra Industrial Design Studio

Transport, demontaż i zabezpieczenie: BTS Consulting Sławomir Bartnicki, Handsome Dorota Skalska-Stefańska

POLACY W LIPAWIE – HISTORIA ZNANA, NIEZNANA, ZAPOMNIANA

Wystawa nawiązuje do wydanej w roku 2018, pod tym samym tytułem, publikacji Marka Głuszki i ukazuje wkład mniejszości polskiej w rozwój gospodarczy miasta i regionu współczesnej Łotwy. Polacy odegrali kluczową rolę w rozwoju Lipawy jako portu i węzła kolejowego oraz ośrodka kulturalnego. Na 21 dużych planszach przedstawione są sylwetki 12 osób szczególnie ważnych dla rozwoju Lipawy, samo miasto zaś zostało zilustrowane za pomocą wielkoformatowych wydruków archiwalnych pocztówek. Wystawa została przygotowana w trzech językach: łotewskim, polskim

Wernisaż wystawy
„Katedra ormiańska
we Lwowie i jej twórcy”

i angielskim. W 2019 r. była prezentowana w następujących miejscach:

- 1) 26.06–6.08.2019 r. – przed katedrą pw. św. Józefa w Lipawie (Łotwa);
- 2) 10–30.08.2019 r. – Dyneburg (Łotwa).

W 2020 r. zaplanowane są już kolejne lokalizacje ekspozycji.

W Lipawie, 26 czerwca 2019 r. miał miejsce wernisaż tej wystawy wraz ze spotkaniem autorskim pod wspólnym tytułem *Polacy w Lipawie – historia znana, nieznaną, zapomniana*. Wystawę uroczystie otworzyli Ambasador RP w Rydze Monika Michaliszyn, JE ks. bp Viktors Stulpins, mer Lipawy Jānis Vilnītis oraz dyrektor Instytutu POLONIKA Dorota Janiszewska-Jakubiak. W wydarzeniu uczestniczył autor książki, Marek Głuszko oraz tłumaczka, Liene Gūtmane.

Tłumaczenia: Małgorzata Matysik, Marek Głuszko

Opracowanie graficzne: Katarzyna Brzostowska

System wystawienniczy oraz transport: Grupa 7 Cezary Dudek, Wojciech Byczkowski

KATEDRA ORMIAŃSKA WE LWOWIE I JEJ TWÓRCY

W wilanowskiej Oranżerii pokazana została ekspozycja przygotowana we współpracy z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie i Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Jej celem była zarówno prezentacja samej lwowskiej katedry ormiańskiej, jak i malowideł ściennych Jana Henryka Rosena, zdobiących wnętrza świątyni, będących jednym z ważniejszych dzieł polskiej sztuki sakralnej okresu międzywojennego. Oprócz dzieła Rosena i problemów konserwacji pokazane zostały także prace wykonane przez krakowskich artystów: Franciszka Mączyńskiego i Józefa Mehoffera. Wystawie towarzyszyły multimedia: filmy i podcasty, w przestrzeni ekspozycji została też wydzielona spe-

cialna część edukacyjna (przygotowano scenariusze zajęć edukacyjnych i materiały multimedialne). W 2020 r. wystawa będzie prezentowana w kolejnych lokalizacjach.

W Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie 1 października 2019 r. Wydział Komunikacji i Zarządzania Wiedzą zorganizował wernisaż wystawy „Katedra ormiańska we Lwowie i jej twórcy”. Uczestnikami byli twórcy wystawy, wybitni znawcy twórczości Jana Henryka Rosena oraz reprezentanci instytucji kultury i środowisk ormiańskich, a także licznie przybyli goście. Wydarzenie znalazło szeroki oddźwięk w mediach warszawskich i ogólnopolskich, co zaowocowało dużym zainteresowaniem wystawą przez cały czas jej trwania. Relacja fotograficzna z wydarzenia oraz materiały multimedialne przygotowane na wystawę zostały opublikowane w kanałach social media oraz na stronie internetowej Instytutu.

Organizator: Instytut POLONIKA we współpracy z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie oraz Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Lokalizacja: Oranżeria Wilanowska, termin: 1.10-25.11.2019

Frekwencja: 16 842 osoby

JEDŹMY DO AMERYKI! WYCINKI Z HISTORII POLONII AMERYKAŃSKIEJ

Wystawa poświęcona jest kościołom amerykańskiej Polonii (tzw. Polish cathedrals) w wybranych metropoliach USA oraz śladom obecności i kultury polskiej w tych miastach. Skomponowana została ze zdjęć Norberta Piwowarczyka i jest uzupełnieniem projektu badawczego „Parafie i kościoły polskie w USA”, realizowanego we współpracy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu

Wystawa
„Jedźmy do Ameryki!”

Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, a finansowanego ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”.

W 2019 r. wystawa była prezentowana w następujących miejscach:

- 1) 21.11-10.12.2019 – przed Galerią Kordegarda w Warszawie;
- 2) 12.12.2019-31.01.2020 – Muzeum im. K. Pułaskiego w Warce.

W 2020 r. wystawa będzie eksponowana w kolejnych lokalizacjach.

Wernisaż wystawy miał miejsce 21 listopada 2019 r. w warszawskiej Galerii Kordegarda. W wydarzeniu uczestniczył wicepremier, minister kultury prof. Piotr Gliński. Informacje o wydarzeniu i fotorelacja zostały opublikowane w mediach społecznościowych oraz na stronie internetowej Instytutu. Wydarzenie spotkało się z dużym zainteresowaniem mediów.

Organizator: Instytut POLONIKA
Kurator merytoryczny wystawy:
dr Bartłomiej Gutowski

Projekt wystawienniczy: dr hab. Barbara Kowalewska

Realizacja: Agencja Perfect Events
Rafał Krauze

Współpraca: Narodowe Centrum Kultury, Kordegarda. Galeria Narodowego Centrum Kultury

KOŚCIÓŁ PW. ŚWIĘTYCH PIOTRA I PAWŁA WE LWOWIE (cerkiew greckokatolicka)

Zainicjowany w 2018 r. projekt zakłada pokazanie nie tylko samego efektu końcowego konserwacji przeprowadzanej w dawnym kościele jezuitów pw. świętych Piotra i Pawła we Lwowie, lecz także złożoność całego procesu. Oprócz typowych nośników wizualnych podczas ekspozycji planowane jest wykorzystanie technologii informatycznych tworzących wirtualną, interaktywną rzeczywistość

tak, aby widza można było „przenieść na rusztowanie”. W efekcie odbiorca będzie mógł poczuć się zaangażowanym uczestnikiem prac prowadzonych przez konserwatorów.

W 2019 r. realizowany był II etap prac, w ramach których podpisano umowę na przygotowanie i opracowanie filmu rejestrującego prace konserwatorskie w kościele. Prace będą kontynuowane w kolejnym roku.

Kurator wystawy i wykonawca: dr Paweł Boliński

KONCERTY ORGANOWE w bazylice archikatedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie

W bazylice archikatedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Lwowie 3 maja 2019 r. odbyły się dwa koncerty organowe w wykonaniu dr. hab. Wiktora Łyjaka z towarzyszeniem Lwowskiej Orkiestry Kameralnej

„Akademia”. Słuchacze otrzymali również płytę, na której zostały utrwalone prezentowane na żywo utwory muzyczne. Wydarzenia stanowiły pokłosie sfinansowanej przez Instytut POLONIKA konserwacji małych organów usytuowanych w prezbiterium katedry lwowskiej.

W ramach koncertów wykonane zostały utwory: G.F. Händla, Koncert organowy G-moll op. 4 nr 1 i Koncert organowy F-dur op. 4 nr 4 oraz F.J. Haydna, Koncert organowy C-dur Hob. XVIII:1.

Informacje o wydarzeniach i fotorelacja z nich zostały opublikowane w mediach społecznościowych oraz na stronie internetowej Instytutu. Kampanii informacyjnej towarzyszyły działania PR w mediach polskich i ukraińskich, które zaowocowały licznymi publikacjami.

Wykonawcy: dr hab. Wiktor Łyjak i Lwowska Orkiestra Kameralna „Akademia” pod batutą Igora Pylatiuka

Wykonawcy koncertu organowego

Konferencje, seminaria, szkolenia

Instytut POLONIKA współpracuje z wieloma instytucjami i organizacjami zajmującymi się polskim dziedzictwem kulturowym. Dzięki takiej współpracy zostają zachowane wysokie standardy w zakresie merytorycznym i organizacyjnym prowadzonych projektów. W 2019 r. przedstawiciele Instytutu mieli możliwość zaprezentowania jego działalności w trakcie czterech konferencji.

XXIII SZTUKA KONSERWACJI 2019. Spotkania Konserwatorskie. Warszawa, 16-18.04.2019 – przygotowanie i organizacja panelu dyskusyjnego

Przygotowany i zorganizowany przez Instytut POLONIKA panel dyskusyjny dotyczył twórczości i ochrony prac Stefana Norblina w Indiach. W panelu wzięli udział historycy sztuki – Agnieszka Kasprzak i konserwatorzy – dr hab. Joanna Czernichowska oraz Paweł Baranowski. O działaniach Instytutu opowiadała Dorota Janiszewska-Jakubiak. Wystąpieniom towarzyszyła projekcja filmów wyprodukowanych przez Instytut POLONIKA: „Wieczny Ogień” i „Ramayana z pałacu w Jodhpurze. Odzyskany wątek twórczości Stefana Norblina”.

KULTURA PAMIĘCI O DAWNYCH KRESACH WSCHODNICH – SPOTKANIA EDUKACYJNE. Rzeszów, 5-6.06.2019 – prezentacja działań Instytutu POLONIKA, Rzeszów 7-8.11.2019 – szkolenie dla nauczycieli „Jak uczyć o dziedzictwie?”

W ramach spotkania z zakresu popularyzacji polskiego dziedzictwa kulturowego wschodnich ziem dawnej Rzeczypospolitej, pod hasłem: „Kresy w polskiej świadomości narodowej – dziedzictwo i współczesność”, przedstawiciele Instytutu POLONIKA mieli możliwość przybliżenia nauczycielom celu, misji i programów Instytutu. Uczestnicy szkolenia zapoznali się m.in. z formami działań prowadzonymi w ramach programu „Popularyzacja polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą” oraz programu „Wolontariat”. Były to pierwsze spotkania Instytutu POLONIKA z nauczycielami.

IV OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA ARCHIWISTÓW I HISTORYKÓW „Educare necesse est...”. Warszawa, 13-14.06.2019 – uczestnictwo

Tematem wiodącym obrad było szeroko rozumiane dziedzictwo pamięci. Dr Magdalena Gutowska, szef programu strategicznego „Popularyzacja polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą”, zaprezentowała zainicjowane w ramach tego programu i zrealizowane przez Instytut działania edukacyjne, w tym szkolenia dla nauczycieli, scenariusze zajęć, filmy i multimedia.

Współpraca z czasopismami

Podjęmowane działania skierowane były do dzieci w dwóch grupach wiekowych: 6-10 i 8-12 lat. Publikowane artykuły prezentujące miejsca, osoby bądź wydarzenia, będące elementem polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, uzupełnione podstawowymi pojęciami związanymi z polonikami, ciekawie opracowane graficznie cieszyły się dużą popularnością wśród dzieci. Artykuły były publikowane co miesiąc w drukowanych egzemplarzach czasopism „National Geographic Odkrywca” i „Kumpel”, a także były zamieszczane na stronie internetowej Instytutu POLONIKA.

„National Geographic ODKRYWCA”

W 2018 r. podjęta została współpraca z czasopismem „National Geographic Odkrywca” skierowanym do dzieci w wieku 8-12 lat. Poprzez ciekawe historie ludzi i miejsc oraz atrakcyjne wizualnie zdjęcia przybliżane są najmłodszym tematy związane z polskim dziedzictwem kulturowym za granicą.

W roku 2019 opublikowano następujące artykuły: *Polski artysta, który podbił Indie* (Stefan Norblin), nr 1-2/2019; *Rzymska przyszłość polskiego artysty* (Aleksander Gierymski), nr 3/2019; *Uczona dama* (Maria Czaplicka), nr 4/2019; *Szczęśliwy statek* (M/S Batory), nr 5/2019; *Droga na Szczyt* (Wanda Rutkiewicz), nr

6/2019; *Pierwszy Polski Strzelec* (Włodzimierz Chomicki), nr 7/8/2019; *Życie jak z komiksu* (Marian Walentynowicz), nr 9/2019; *Ogród pamięci* (cmentarz Na Rossie w Wilnie), nr 11/2019; *Z głową pełną planów* (Brunon Paprocki) nr 12/2019. Kolejne teksty będą się ukazywać w 2020 roku.

„KUMPEL”, Cogito

Czasopismo skierowane jest do dzieci w wieku 6-10 lat. Poprzez ciekawe historie, zagadki, rebusy, kolorowanki i ilustracje przybliżane są najmłodszym kwestie związane z polskim dziedzictwem kulturowym za granicą.

W roku 2019 opublikowano artykuły: *Daleka podróż do Indii ze Stefanem Norblinem* (nr 1/2019), *Kto pokonał Enigmę?* (nr 2/2019), *Góry Domeyki. Skąd się wzięły w Chile?* (nr 3/2019), *Obserwatorium na górze Pop Iwan* (nr 4/2019), *Zapraszamy na pokład* (nr 5/2019), *Kazimierz Kwiatkowski – najbardziej znany Polak w Wietnamie* (nr 6/2019), *Wakacje z zamkami, skarbami i... duchami* (nr 7/2019), *Pierwszy polski gol* (nr 8/2019), *Marian Walentynowicz* (nr 9/2019), *Katedra ormiańska we Lwowie* (nr 10/2019), *Henryk Hryniewski – Polak z Gruzji* (nr 11/2019), *Dom z chimerymi* (nr 12/2019). W 2020 r. będą ukazywały się kolejne artykuły.

**WYDZIAŁ
PROGRAMÓW
DOTACYJNYCH**

Program dotacyjny „Polskie dziedzictwo kulturowe za granicą – wolontariat” wspiera zaangażowanie społeczne w ochronę materialnych elementów polskiego dziedzictwa kulturowego pozostającego poza granicami kraju. Program obejmuje zarówno obszar historycznej Rzeczypospolitej w jej granicach z 1772 r., jak i działania związane z ochroną i rewaloryzacją spuścizny kulturowej powstałej na emigracji. W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie organizacji wolontariackich obozów, objazdów, pobytów studyjnych i kwerend służących rozpoznaniu i ochronie polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą. O dotacje mogły ubiegać się m.in. organizacje pozarządowe, samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, uczelnie i szkoły artystyczne.

W ramach budżetu zrealizowano 20 projektów. Dofinansowanie stanowiło maksymalnie 90% całości zgłoszonego projektu, a 10% to był minimalny wymagany własny wkład finansowy. Wysokość dofinansowania mogła wynosić od 10 000 zł do 100 000 zł. W 2019 r. projekty były realizowane od czerwca do połowy listopada.

Wśród dofinansowanych projektów znalazły się działania inwentaryzacyjne w archiwach muzealnych („Prace dokumentacyjno-inwentaryzacyjne w archiwum muzealnym The Polish Mission of The Orchard Lake Schools w USA”; „Digitalizacja archiwum rodziny Sapiehów w Muzeum Polskim w Rapperswilu”). Prowadzone były też projekty badawcze („Badania architektoniczno-konserwatorskie kościoła pw. św. Mikołaja w Kamieńcu Podolskim we Lwowie”). Najliczniej-

szą jednak grupę stanowiły projekty mające na celu porządkowanie zapomnianych polskich cmentarzy znajdujących się głównie na terenie obecnej Ukrainy. Prace prowadzono m.in. w Kostiuchnówce, Kowlu, Kołkach, Przebrażu, Lubieszowie, Prilesnej, Maniewiczach, Niemilii w obwodzie wołyńskim, na cmentarzach Polskim i Bazylińskim w Krzemieńcu, w Buczaczu, Puźnikach, Baryszu, Koropcu, Nowosiółce Koropieckiej, Monasterzyskach w obwodzie tarnopolskim, w Krzywym Jeziorze w obwodzie mikołajewskim, w miejscowościach Ostróg, Tajkury, Szepetówka w obwodzie rówieńskim, w Bołszowcach, Kutach i Śniatyniu w obwodzie iwanofrankińskim, w Baniłowie w obwodzie czerniowieckim, na cmentarzu Janowskim we Lwowie, w Niemirowie, Krakowcu, Pomorzanach, Uhrynowie, Ostrowie, Rawie Ruskiej, Czerwonogradzie, Uhnowie, Stajach, Korczowie, Bełzie i Zimnej Wodzie w obwodzie lwowskim.

Jednym z modelowo zrealizowanych projektów było zadanie „Pamiętamy o Kresach – Obóz Wolontarystyczny we Lwowie” prowadzone przez Fundację Dziedzictwo Kresowe im. Orłąt Lwowskich. W obozie prowadzonym przez zawodowych konserwatorów z Polski, wzięli udział wolontariusze – uczniowie polskich szkół ze Lwowa. Projekt obejmował przeszkolenie wolontariuszy, przeprowadzenie prac na cmentarzu Janowskim pod opieką konserwatora, a także opracowanie Informatora Wolontariusza. Dodatkowym efektem projektu było podpisanie listu intencyjnego dotyczącego powołania Centrum Wolontariatu we Lwowie.

Projekty

Prace konserwatorskie i porządkowe w Niemirowie

Gminny Ośrodek Kultury w Lubaczowie

Celem projektu było odnowienie obelisku poświęconego Janowi III Sobieskiemu w Niemirowie (Ukraina) oraz wykonanie prac porządkowych na miejscowym cmentarzu.

W ramach prac wykonano gruntowne oczyszczenie, naprawę i odnowienie elewacji pomnika oraz konserwację tablicy. Dodatkowo uporządkowano i odnowiono otoczenie pomnika i jego ogrodzenia (oczyszczenie), które zakonserwowano specjalistycznymi środkami i odmalowano. Wykonano także prace porządkowe na polskich grobach i w ich otoczeniu na cmentarzu w Niemirowie.

Niemirów, obelisk Jana III Sobieskiego

W projekcie brało udział 30 wolontariuszy w ramach 3 dni pracy.

Partnerzy: Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych Gminy Lubaczów, parafia prawosławna w Niemirowie.

Pamiętamy o Kresach – Obóz Wolontarystyczny we Lwowie

Fundacja Dziedzictwo Kresowe im. Orłąt Lwowskich

Celem projektu było zaangażowanie zarówno lokalnej społeczności, polskich rodzin, które poszukują swoich przodków na cmentarzu i chcą się zaangażować w ich ratowanie, jak i mieszkańców Lwowa, chcących włączyć się w zachowanie dziedzictwa cmentarza Janowskiego, oraz studentów wydziałów konserwacji Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i we Lwowie.

W ramach projektu wykonano prace porządkowe, drobne naprawy oraz podstawowe prace konserwatorskie przy wybranych polskich grobach na cmentarzu Janowskim we Lwowie.

Projekt realizowało 35 wolontariuszy w ciągu 5 dni pracy.

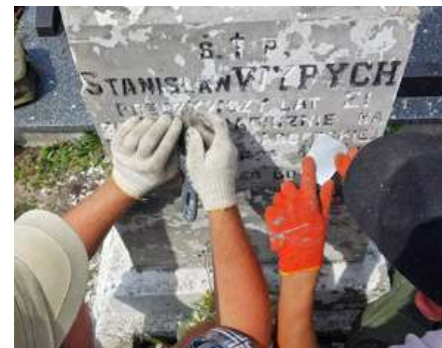
Partnerzy: Lwowska Szkoła Średnia nr 10 im. Marii Magdaleny z polskim językiem wykładowym; Lwowska Szkoła Średnia nr 24 im. Marii Konopnickiej z polskim językiem wykładowym; Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi

Cmentarz Janowski we Lwowie

Cmentarz polski w Krzemieńcu

Cmentarz polski w Kowlu

Lwowskiej; Towarzystwo Miłośników Dziedzictwa Kultury Polskiej „Zabytek”; redakcja dwutygodnika „Kurier Galicyjski”

Dziedzictwo Tadeusza Czackiego w Krzemieńcu. Porządkowanie cmentarza polskiego w Krzemieńcu na Ukrainie jako element budowy wspólnoty Liceum Krzemienieckiego

Towarzystwo Tradycji Akademickiej

Celem projektu było przeprowadzenie prac porządkowych na cmentarzu Polskim w Krzemieńcu na Ukrainie wraz ze szkoleniem wolontariuszy biorących udział w projekcie, z podstawowych zasad obchodzenia się z obiektami dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem tematyki nekropolii.

W ramach prac uporządkowano cmentarz polski w Krzemieńcu, oczyszczając teren z drzew samosiejek, skoszono trawę. Przeprowadzono szereg warsztatów dotyczących zasad porząd-

kowania terenów zabytkowych, a także dotyczących dziedzictwa historycznego i kulturowego Krzemieńca.

Uczestnicy swoje prace dokumentowali w formie zdjęć, które zaprezentowane były w Warszawie (30.08.2019) podczas spotkania podsumowującego realizację projektu.

W projekcie uczestniczyło 14 wolontariuszy i trwał 7 dni.

Partnerzy: XXVII LO im. Tadeusza Czackiego w Warszawie, Towarzystwo Odrodzenia Kultury Polskiej im. Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu, Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

Kresowe cmentarze na Ukrainie – 2019 Związek Harcerstwa Polskiego, Chorągiew łódzka

Celem projektu było uporządkowanie cmentarzy polskich w następujących miejscowościach w obwodzie wołyńskim i tarnopolskim: Kostiuchnówka, Kowel, Kołki, Przebraże, Prilesna, Maniewiczze,

Buczacz, Puźniki, Barysz, Koropiec, Nowosiółka Koropiecka, Monasterzyska.

Zaplanowany zakres działań obejmował: poszukiwanie i sporządzenie opracowań o nowo znalezionych cmentarzach, kwaterach i grobach wraz ze zweryfikowaniem informacji przekazanych przez społeczności lokalne; uporządkowanie cmentarzy i wykonanie napraw lub renowacji polskich mogił.

W projekcie wzięło udział 20 wolontariuszy, w czasie 20 dni prac.

Partnerzy: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Harcerski Hufiec Wołyń, Szkoła Średnia I-III stopnia w Kostiuchnówce.

Prace porządkowe na cmentarzu polskim w Krzywym Jeziorze na Ukrainie

Towarzystwo Rozwoju Piwnicznej

Projekt polegał na przeprowadzeniu prac porządkowych na polskim cmentarzu w miejscowości Krzywe Jezioro na

Ukrainie, w województwie mikołajewskim, w południowo-wschodniej części Ukrainy.

Uporzędkowany został teren cmentarza oraz oczyszczono metalowe części krzyży, nagrobków i ogrodzeń, w tym także ogrodzenia cmentarza. W Piwnicznej zaprezentowano wystawę dokumentującą realizację projektu. Następnie wystawa została przewieziona na Ukrainę do Krzywego Jeziora.

W projekcie wzięło udział 13 wolontariuszy w ciągu 16 dni pracy.

Młodzi w trosce o pamięć i zachowanie materialnego dziedzictwa Rzeczypospolitej na Kresach

Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich w Bytomiu

Celem projektu był wzrost wiedzy na temat właściwych praktyk postępowania z materialnymi pozostałościami polskiego dziedzictwa kulturowego, w zakresie porządkowania, działań zabezpieczających i konserwatorskich.

W ramach projektu odbył się cykl 10 spotkań wykładowych dotyczących historii ziem kresowych dawnej Rzeczypospolitej oraz cykl 15 warsztatów dla wolontariuszy z osobami zawodowo działającymi w zakresie ochrony i konserwacji zabytków. Były to spotkania w formule teoretyczno-praktycznej z zakresu opieki i ochrony nad zabytkami.

Na podstawie spotkań warsztatowych przygotowany został przez uczestników przewodnik dobrych praktyk postępowania podczas realizacji projektów

związanych z pracami porządkowymi na polskich nekropoliach za granicą (cmentarz Łyczakowski, cmentarz w Dublanach pod Samborem). Dystrybucja publikacji odbywała się poprzez lokalne instytucje kultury, organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną polskiego dziedzictwa poza granicami kraju.

W projekcie uczestniczyło 20 wolontariuszy w ramach 3 dni pracy poza Polską (wykłady i warsztaty odbywały się w Bytomiu).

Badania architektoniczno-konserwatorskie kościoła pw. św. Mikołaja w Kamieńcu Podolskim

Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Oddział w Warszawie

Ideą projektu była integracja środowiska specjalistów polskich i ukraińskich (konserwatorów, architektów, historyków sztuki) i pogłębienie świadomości, jak ważna jest współpraca, dzięki której można we właściwy sposób wypracować programy ochrony zabytków oraz

praktycznie ratować wspólne dziedzictwo kulturowe.

W ramach projektu przeprowadzono podstawowe badania architektoniczne i konserwatorskie kościoła. Efektem projektu jest dokumentacja podsumowująca badania z wnioskami i dokumentacją fotograficzną.

W projekcie wzięło udział 16 wolontariuszy oraz 4 ekspertów, prace trwały 6 dni.

Partnerzy: Polskie Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie w Kamieńcu Podolskim, parafia kościoła pw. św. Mikołaja w Kamieńcu Podolskim, Fundacja Dziedzictwa Kulturowego

Prace porządkowe na cmentarzu polskim w Krakowcu na Ukrainie

Towarzystwo Rozwoju Piwnicznej

W ramach projektu przeprowadzono prace porządkowe na polskim cmentarzu w Krakowcu. Czyszczeniu poddane zostały także metalowe części krzyży, nagrobków i ogrodzeń. Zebrano

pozostałości zniszczonych nagrobków i utworzono lapidarium. Wykonano dokumentację prowadzonych prac. Ich wynikiem była broszura, w której zebrano podstawowe informacje na temat miejsca prowadzonych działań i zakresu przeprowadzonych prac. W Piwnicznej zaprezentowano wystawę dokumentującą realizację projektu. Następnie wystawa została przewieziona na Ukrainę do Jaworowa koło Krakowca.

W projekcie wzięło udział 12 wolontariuszy w ciągu 10 dni prac.

Dokumentacje i inwentaryzacje.

Polacy w Armenii

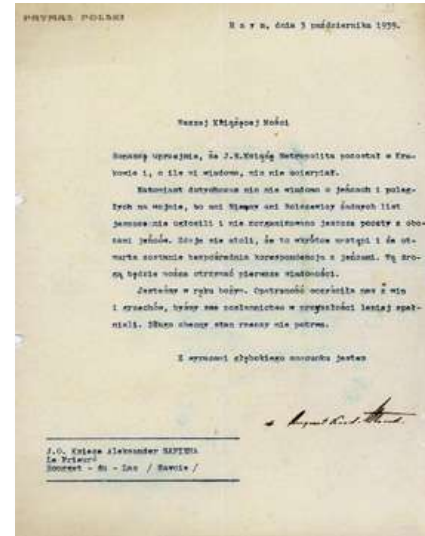
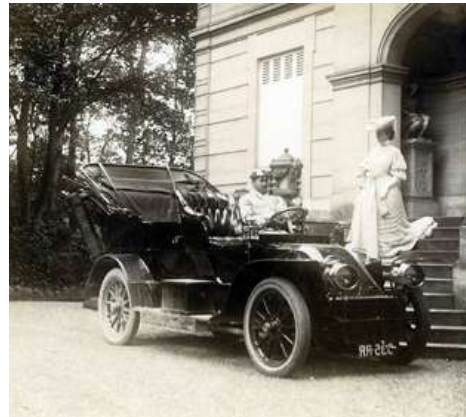
Fundacja Ari Ari

Projekt zakładał przeprowadzenie inwentaryzacji i dokumentacji grobów Polaków i osób polskiego pochodzenia w Armenii (Erywań, Gyumri, Vanadzor, Armavir, Kapan, Eczmiadzyn, Hrazdan, Artaszat, Abovian). Wolontariusze wraz ze specjalistami konserwacji zabytków mieli uporządkować odnalezione,

Dokumentowanie grobów Polaków w Armenii

Digitalizacja archiwum rodziny Sapiehów w Muzeum Polskim w Rapperswilu

zabytkowe obiekty i opracować dokumentację. Podsumowaniem projektu była wystawa przedstawiająca przeprowadzone działania.

Projekt zakładał uczestnictwo 12 wolontariuszy i 16 dni prac.

Partnerzy: Związek Polaków w Armenii „Polonia” w Erywaniu i w Gyumrii, Uniwersytet Pedagogiczny im. Briusowa w Erywaniu, Instytut Antropologii i Etnologii Ormiańskiej Akademii Nauk, NGO Forte, NGO Scorpio, NGO Hangran, organizacja Centaur, Arch of Youth Opportunities (AYO) NGO, szkoła nr 14 w Erywaniu, szkoła nr 7 w Gyumrii

Digitalizacja Archiwum Rodziny Sapiehów w Muzeum Polskim w Rapperswilu

Fundacja na rzecz Dziedzictwa Narodowego im. Józefa Piłsudskiego

Muzeum Polskie w Rapperswilu (Szwajcaria), najstarsze polskie muzeum za granicą, posiada bogate archiwalia,

w większości unikalne dokumenty. Celem projektu było uporządkowanie kolekcji Sapiehów. Digitalizacja archiwów pozwoliła zabezpieczyć zbiory i ułatwić do nich dostęp.

W ramach projektu opracowano nieznany w Polsce, zbiór rodu Sapiehów, który obrazuje życie polskiego ziemiaństwa z okresu II RP, okupacji hitlerowskiej i emigracji powojennej. Są to dokumenty, które trafiły do Muzeum Polskiego w Rapperswilu za sprawą księcia Aleksandra Sapiehy (1888–1976). Dotyczą one rodziny Sapiehów oraz skłigaconych rodów: Potockich, Lubomirskich i Sanguszków.

Rezultatem zadania było uporządkowanie kolekcji, wydzielenie fotografii ze spuścizny, pełna digitalizacja dokumentów i upublicznienie (na stronie

internetowej Muzeum Polskiego w Rapperswilu) sporządzonego inwentarza archiwum rodu Sapiehów.

W projekcie wzięło udział 4 wolontariuszy, zrealizowano 60 dni prac.

Partner: Muzeum Polskie w Rapperswilu

Polski cmentarz w Ostrogu – zabezpieczenie, dokumentacja i promocja

Polsko-Ukraińska Fundacja Współpracy Akademickiej „Obserwatorium”

Celem projektu była poprawa stanu zachowania, dokumentacja i promocja polskiego cmentarza w Ostrogu na Ukrainie. Projekt został zrealizowany przy wydatnym współdziałaniu społeczności lokalnej i miejscowych władz oraz zawodowych pilarzy.

*Prace inwentaryzacyjno-porządkowe
na polskich cmentarzach w Mołdawii
i Nadniestrzańskiej Republice Mołdawskiej*

▼ *Cmentarz w Ostrogu*

Podczas wycinki odsłoniętych zostało kilkanaście bardzo dobrze zachowanych nagrobków, tablic i pomników wykonanych z szarego piaskowca. Po zdjęciu niewielkiej warstwy ziemi odkrytych zostało kilka grobowców w ziemi – głębokich na około 3 metry. Wycięto niepotrzebny drzewostan na powierzchni około 1,5 hektara.

W efekcie realizacji projektu powstał raport z realizacji zadania zamieszczony na stronie beneficjenta i wystawa

fotograficzna dokumentująca wykonane prace, zaprezentowana w Pałacu Potockich w Warszawie.

W projekcie wzięło udział 12 wolontariuszy, zrealizowano 9 dni prac.

Partnerzy: Studium Europy Wschodniej, Uniwersytet Warszawski; Konsorcjum Uniwersytetu Warszawskiego i uniwersytetów ukraińskich; Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

**Prace inwentaryzacyjno-porządkowe
na polskich cmentarzach w Mołdawii
i Nadniestrzańskiej Republice
Mołdawskiej**

Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie”

Realizacja projektu odbywała się 3-14.08.2019 r. w trzech miastach Mołdawii: Styrcza, Soroki i Berezowka (Brzozówka) oraz trzech miastach Nadniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej: Swoboda Raszków, Jahorlik i Brosteni.

Odwiedzone podczas wolontariatu lokalizacje, to przykłady zabytkowych i unikalnych relikwów kultury materialnej zachowanych na terenie historycznej Mołdowy. W ramach projektu oczyszczono cmentarze ze zbędnej zieleni (trawy, drzewa samosiejki itd.), wykonano inwentaryzację (pomiarową) cmentarza – nagrobków, drzewostanu, ogrodzenia, oczyszczono (wstępnie) nagrobki, zabezpieczono na miejscu znalezione fragmenty (cenne ze względu na przedstawienia – inskrypcje, fragmenty rzeźbiarskie i inne) w celu wykorzystania ich w kolejnych pracach.

Wykonano 6 dokumentacji fotograficznych i opisowych, po jednej do każdego cmentarza.

W projekcie wzięło udział 10 wolontariuszy, zrealizowano 11 dni prac.

Partnerzy: Stowarzyszenie Polskiej Kultury „Jasna Góra”

◀ *Cmentarz w Kamieniu Kaszyskim dodatkowo uporządkowany przez Stowarzyszenie Wołyński Rajd Motocyklowy*

▶ *Szkolenie wolontariuszy oraz prace na cmentarzu w Bołszowcach*

oraz spoczywających tam osób oparte na wspomnieniach mieszkańców okolic bądź ich potomków (informacje dotyczące kultury Polski - życia codziennego, tradycji, osób zamieszkujących tereny przekazywane z pokolenia na pokolenie).

Przygotowano wystawę planszową opowiadającą o kulturze i polskości na Kresach dawniej i dziś oraz dokumentującą działania wolontariuszy. Wystawę prezentowano w Towarzystwie Odrodzenia Kultury Polskiej im. J. Słowackiego w Krzemieńcu, a wirtualnie w Zespole Szkół nr 3 im. T. Kościuszki w Hrubieszowie, Zespole Szkół im. J. Koszczyca Witkowicza w Kazimierzu Dolnym. Prowadzone też były przez wolontariuszy Stowarzyszenia prelekcje w Szkole Podstawowej św. Jana Pawła II w Woli Gorynckiej, Szkole Polskiej w Lubieszowie (Ukraina), Ośrodku Szkolnym i Wychowawczym w Zamościu, Gminnym Zespole Szkół w Kazimierzu Dolnym.

W projekcie uczestniczyło 25 wolontariuszy, zrealizowano 9 dni prac.

Partnerzy: parafia w Sarnach (Ukraina), parafia w Maniewiczach (Ukraina), Centrum Kulturalno-Edukacyjne im. T. Sosnowskiego w Równem, Szkoła Polska w Lubieszowie, gazeta „Monitor Wołyński”

Zapomniane polskie cmentarze na Ukrainie

Stowarzyszenie Wołyński Rajd Motocyklowy

Celem projektu był wzrost świadomości kulturowej i społecznej oraz ochrona dziedzictwa kulturowego wśród wolontariuszy z Polski, a także społeczności lokalnych i organizacji pozarządowych na terenach Wołynia.

Działania prowadzone były w Lubieszowie i Krzemieńcu. Uporządkowano zapomniane miejsca spoczynku Polaków; uporządkowano i wykonano niezbędne prace związane z wycinką drzew, krzaków; zaznaczono miejsca spoczynku zapamiętane przez okolicznych mieszkańców; sporządzono informacje/historie porządkowanych miejsc

Wolontariat dla Kresów Fundacja „Brat Słońce”

Celem projektu było uprzątnięcie polskich nagrobków na cmentarzu w Bołszowcach, wykonanie fotograficznej dokumentacji obiektów i zaktualizowanie mapy cmentarza (8. edycja akcji „Wolontariat dla Kresów”). Opracowane materiały zostały wykorzystane w monografii cmentarza, opublikowanej w wersji elektronicznej na stronie Fundacji „Brat Słońce” oraz partnerów projektu.

W ramach projektu uprzątnięto i sfotografowano 57 nagrobków na cmentarzu w Bołszowcach na Ukrainie, w tym odnaleziono 2 nowe nagrobki oraz kilka krzyży; zaktualizowano mapę polskiej kwatery wraz z załącznikiem

zawierającym informacje na temat osób pochowanych (imię, nazwisko, data śmierci, wielkość nagrobka). Dodatkowo wykonano kwerendę archiwaliów na temat okolic Bołszowiec w Archiwum i Bibliotece Starodruków OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie, archiwum klasztornym przy Sanktuarium Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Bołszowcach, Archiwum Państwowym w Iwano-Frankiwsku oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przygotowano także monografię cmentarza pt. *Bołszowce. Zapomniani – odnalezieni* oraz komentarz historyczny w języku ukraińskim wystawy „Zapomniane dziedzictwo” (10 plasz), dotyczącej polskiego dziedzictwa kulturowego w Bołszowcach.

W projekcie wzięło udział 18 wolontariuszy, zrealizowano 8 dni prac.

Partnerzy: Centrum Pokoju i pojednania w Bołszowcach, Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwano-Frankiwsku

Porządkujemy zapomniane cmentarze pogranicza – 2019

Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Gminy Ułhówek „Robim Co Możem”

W trakcie realizacji projektu porządkowano cmentarze w Uhrynowie, Ostrowie, Czerwonogradzie, Uhnowie, Stajach, Korczowie, Belzie. Uporządkowano

► *Cmentarz w Pomorzanych*

▼ *Cmentarz w Rawie Ruskiej*

także otoczenie kościoła w Uhrynowie. Uporządkowano polskie nagrobki na cmentarzu miejskim w Rawie Ruskiej (usunięto zakrzaczenia na polskich nagrobkach oraz oczyszczono niektóre nagrobne inskrypcje). Ponadto zrealizowano prace porządkowe na cmentarzach lub miejscach, gdzie spoczywają polscy mieszkańcy miejscowości Waręż, Łubów, Boriatyn, Zawonia, Stanisłówka, Wielkie Mosty, Żółkiew. Porządkowano również otoczenie kościoła w Leszczkowie.

Wolontariusze oraz członkowie Towarzystw Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej Oddział w Mostach Wielkich i w Żółkwi byli uczestnikami dwóch spotkań w Żółkwi i Wielkich Mostach podsumowujących projekt.

W projekcie uczestniczyło 76 wolontariuszy, zrealizowano 10 dni prac.

Partnerzy: VELORAWA (Rawa Ruska, Ukraina), Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej Oddział w Mostach Wielkich i w Żółkwi

Ich? Nasz? Wspólny! – cmentarz, kamienny pamiętnik Pomorzanych Stowarzyszenie Magurycz

Projekt realizowano w formie obozu wolontariackiego, w ramach którego wyremontowano 20 nagrobków na cmentarzu polsko-ukraińskim w Pomorzanych. Prace były prowadzone pod kierunkiem dra hab. Janusza Smazy. W ramach projektu przygotowano i wydano w jęz. polskim i ukraińskim

publikację na temat cmentarza w Pomorzaniach dokumentującą efekty projektu. Dodatkowo przygotowano wystawę pokazującą stan nekropolii w Pomorzaniach przed, w trakcie i po zakończeniu prac, połączoną z sesją poświęconą społecznej ochronie cmentarzy.

W projekcie wzięło udział 26 wolontariuszy, zrealizowano 19 dni prac.

Partnerzy: Rada Wiejska wsi Pomorzany, parafia rzymskokatolicka w Pomorzaniach, Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Złoczowskiej

Prace dokumentacyjno-inwentaryzacyjne w archiwum muzealnym The Polish Mission of the Orchard Lake Schools (USA)

Fundacja Świątynia Sztuki

Historia ośrodka w Orchard Lake pod wezwaniem świętych Cyryla i Metodego związana jest z księdzem Leopoldem Moczygembą, który zainicjował utworzenie seminarium mającego kształcić księży pełniących posługę wśród Polonii. Seminarium zostało oficjalnie otwarte w 1885 r. i było pierwszą tego typu uczelnią w stanie Michigan.

Zakładane cele projektu zostały zrealizowane w trakcie 62-dniowego wyjazdu do USA. W tym czasie wytypowano obiekty do inwentaryzacji, nadano numery inwentaryzacyjne, sporządzono spis inwentaryzacyjny (w tym

dokumentację fotograficzną), przygotowano pomieszczenia do przechowywania obiektów, spakowano w bezkwasowe pudła obiekty wymagające natychmiastowego zabezpieczenia, opracowano opisowo zbiory (spisano 813 obiektów), przygotowano prezentację multimedialną dotyczącą zbiorów muzealnych w Orchard Lake.

W trakcie pobytu zakończono porządkowanie pokoju nr 10 (będącego dawnym pokojem Polskiego Stowarzyszenia Byłych Więźniów Politycznych)

oraz rozpoczęto prace w pokoju nr 8. Prace te pozwolą w dalszej perspektywie na przygotowanie zbioru do ponownej aranżacji oraz udostępnienie zwiedzającym. Jest to również podstawa do przygotowania publikacji monograficznej z katalogiem.

Partner: The Polish Mission of the Orchard Lake Schools

Kuty nad Czeremoszem. Mała stolica Ormian

Armenian Foundation

Celem projektu było stworzenie możliwie pełnego opisu cmentarzy i kwater ormiańskich, sporządzenie listy nazwisk spoczywających tam osób oraz wykonanie wstępnych prac porządkowych na wybranych cmentarzach.

W ramach projektu zinwentaryzowano 3 cmentarze Ormian polskich: Kuty, Baniłów, Śniatyn. Opracowano 230 kart inwentaryzacyjnych, w tym Kuty – 169, Baniłów – 21, Śniatyn – 30. Konserwator zabytków Cezary Michno przeprowadził

wykłady dotyczące sposobu inwentaryzacji oraz konserwacji nagrobków. Jednocześnie wolontariusze brali udział w codziennych wykładach, m.in.: „Ormianie w Polsce Przeszłość i terażniejszość”; „Historia Ormian w Kutach”; „Gwara, dialekt czy język Ormian z Kut”; „Wierzenia Ormian”; „1183 czy...1363?”

W Oławie i Warszawie zorganizowano sesje prezentujące efekty działań na cmentarzach w Kutach, Baniłowie i Śniatynie (w tym wystawa mobilna) oraz historię działań Fundacji na tym terenie. Kończącym efektem działań w ramach

projektu było stworzenie i udostępnienie online interaktywnej mapy cmentarzy w Kutach i Baniłowie.

W projekcie wzięło udział 8 wolontariuszy, zrealizowano 12 dni prac.

Ratowanie kresowych cmentarzy – 2019 – poprzez wolontariat

Towarzystwo Miłośników Kultury Kresowej
Celem projektu było wykonanie pod nadzorem konserwatora zabytków remontu grobów, pomników i mogił oraz porządkowanie zniszczonych cmentarzy kresowych na Wołyniu w miejscowościach Niemilia i Zimna Woda koło Lwowa.

W wyniku prowadzonych działań w nieistniejącej już dziś na mapie miejscowości Niemilia uporządkowano otoczenie pomnika mieszkańców pomordowanych przez Ukraińców (26/27.05.1943), a metalowe ogrodzenie uzyskało właściwą powłokę malarzką; w miejscowości Zimna Woda koło Lwowa uratowano przed całkowitym zniszczeniem i zapomnieniem

Cmentarz w Zimnej Wodzie

obszar cmentarza w części z pochówkami głównie sprzed drugiej wojny światowej. Dokonano usunięcia zieleni zachwaszczającej ten obszar, odczyszczono pomniki, wydobyto z ziemi uszkodzone elementy i sklejono je, ustawiając na pierwotne miejsce. Na wszystkich odczyszczonych pomnikach odnowiono napisy, co pozwoliło przywrócić i uratować pamięć o pochowanych tam osobach. Wszystkie pomniki zostały zaimpregnowane chemicznie w celu długotrwałej ochrony przed wpływami czynników atmosferycznych.

Efektem prowadzonych prac jest opracowanie dokumentacji fotograficznej z wykonanych działań.

W projekcie uczestniczyło 82 wolontariuszy, zrealizowano 19 dni prac.

Partnerzy: Konsulaty Generalne RP we Lwowie i Łucku, ZHP Hufiec Powiatu Trzebnickiego

Strażnicy Narodowej Pamięci. Ocalić od zapomnienia VI.

Fundacja Wolność i Demokracja

Zadanie było skierowane przede wszystkim do polskiej młodzieży zamieszkującej dawne ziemie Rzeczypospolitej. Aktywny udział w uporządkowaniu tamtejszych polskich cmentarzy pozwolił młodzieży lepiej poznać polską kulturę i historię, a także zintegrować się ze

swoimi rówieśnikami z innych regionów dzisiejszej Ukrainy.

Projekt był realizowany na dwóch cmentarzach. Pierwszy etap odbył się w miejscowości Tajkury w obwodzie rówieńskim, w której urodził się abp Jan Paweł Woronicz, prymas Królestwa Polskiego. Cmentarz porośnięty był bardzo gęstą roślinnością, w niektóre rejony cmentarza nie można było nawet wejść. Dodatkowo, część terenu służyła miejscowej ludności jako pastwisko. Drugi etap prac prowadzony był na cmentarzu w miejscowości Szepetówka w obwodzie chmielnickim. Teren cmentarza, pomimo ogrodzenia go kilka lat temu, jest regularnie zaśmiecany i dlatego konieczne było przeprowadzenie prac porządkowych.

Przed przystąpieniem do działania wolontariusze zostali przeszkoleni przez archeologa, który był obecny również podczas prowadzenia prac, oraz osobę doświadczoną w prowadzeniu prac porządkowych na zapomnianych cmentarzach (hufcowy Harcerskiego Hufca „Wołyn” Harcerstwa Polskiego na Ukrainie).

W projekcie wzięło udział 12 wolontariuszy w czasie 5 dni pracy.

Partner: Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego w Iwanofrankiwsku

*Badania architektoniczno-
-konserwatorskie kościoła
pw. św. Mikołaja
w Kamieńcu Podolskim*

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

W roku 2019 Instytut POLONIKA uzyskał status wydawcy publikacji punktowanych nadany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Innym ważnym wydarzeniem było utworzenie wydawniczej serii „Studia i Materiały” o profilu stricte naukowym. Będą w niej prezentowane przede wszystkim efekty badań Instytutu POLONIKA, jak również materiały, które powstały poza tą placówką, a stanowią istotny wkład do wiedzy o polskim dziedzictwie kulturowym znajdującym się poza krajem.

W ramach działalności wydawniczej Instytut publikuje książki popularnonaukowe z zakresu prowadzonej przez siebie działalności. Publikacje wzbogacone są atrakcyjnym materiałem ilustracyjnym, ponieważ jako wydawnictwo punk-

towane dbamy nie tylko o poprawność merytoryczną, lecz także wysoki poziom edytorski. W 2019 r. trwały prace nad publikacjami typu: albumy, biografie oraz monografie bogato ilustrowane.

Tematyka publikacji naukowych związana jest z szeroko pojmowanym polskim dziedzictwem kulturowym za granicą. Wydawane są w tym zakresie monografie, źródła i publikacje prezentujące efekty prowadzonych badań naukowych z obszaru działalności Instytutu. Udzielane jest także wsparcie oraz nawiązywana jest współpraca z innymi wydawcami w zakresie publikowania wartościowych projektów związanych z popularyzowaniem wiedzy o polskim dziedzictwie kulturowym za granicą.

Publikacje popularnonaukowe

Wydawnictwa własne

*Zapomniane uczelnie Rzeczypospolitej.
Kroże – Krzemieniec – Podoliniec,
Jan Skłodowski*

Książka ta to bogato ilustrowana publikacja przypominająca historię miejsc ważnych dla polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą: Kroży na Żmudzi, Krzemieńca na Wołyniu i Podolińca na Spiszu. To trzy odległe od siebie miasta, położone dziś w granicach różnych państw – Litwy, Ukrainy i Słowacji. Niegdyś odegrały ważną rolę nie tylko w dziejach Rzeczypospolitej, lecz także całej Europy jako ważne ośrodki edukacyjne i kulturotwórcze, do których zjeżdżali zarówno uczniowie chętni do zdobycia dobrego wykształcenia, jak i wykładowcy z różnych krajów europejskich. Dzięki temu tak miasta, jak i ich szkoły

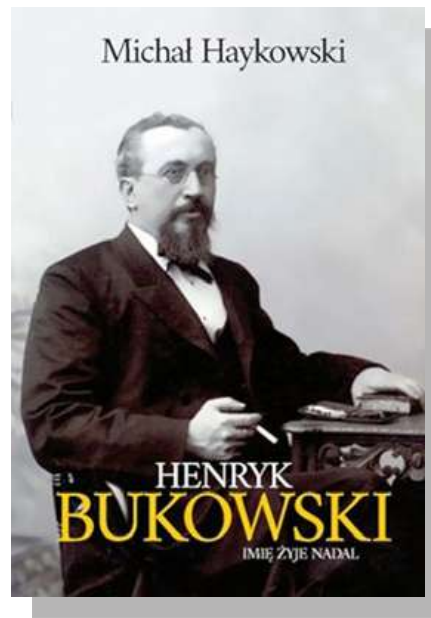

porównywane były do kolebki oświaty – Aten lub do szacownych uczelni o wielowiekowej tradycji, stąd też przyjęło się nazywać Kroże – „Atenami Żmudzkiemi”, Krzemieniec – „Atenami Wołyńskimi”, a Podoliniec – „Spiskim Oxfordem”. Publikacja została przygotowana w ramach programu „Popularyzacja”.

Parafie i kościoły polskie w Chicago, album, praca zbiorowa

Bogato ilustrowany artystycznymi fotografiami Norberta Piwowarczyka album zawiera barwne opisy historii Polaków i związanych z nimi zabytków sakralnych z terenu diecezji chicagowskiej. W książce znajdują się także plany kościołów. Publikacja ukazuje materialne ślady religijnego życia Polonii w Stanach Zjednoczonych od końca XIX w., w tym także zachwycające okazałą architekturą i wystrojem świątynie. To wyjątkowe świadectwa, ponieważ są one nie tylko wyrazem czci oddawanej Bogu, lecz także tęsknoty za Ojczyzną, nierzadko porzuconą w tragicznych, wojennych okolicznościach. Publikacja została przygotowana w ramach programu „Popularyzacja”.

Premiera książki miała miejsce w czasie wernisażu wystawy „Jedźmy do

Ameryki! Wycinki z historii Polonii amerykańskiej” w warszawskiej galerii Kordegarda.

Henryk Bukowski. Imię żyje nadal, Michał Haykowski

Książka Michała Haykowskiego opisuje życie i działalność powstańca styczniowego i późniejszego emigranta politycznego w Szwecji, podróżnika, antykwarium, szczodrego mecenasa Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu, jakim był Henryk Bukowski. Niezwykła biografia powstała dzięki korespondencji zachowanej w archiwach kilku państw, dającej wgląd w myśli i motywy nadawcy, w jego aspiracje, obowiązki, potrzeby i zachcianki. Pozwoliła autorowi wejść w mentalny świat nadawcy, zrozumieć, jakim był ojcem, kupcem, znawcą sztuki i patriotą. Całość jest ilustrowana materiałem archiwalnym – fotografiami, mapami itp. Publikacja została przygotowana w ramach programu „Popularyzacja”.

Spotkanie promocyjne książki *Henryk Bukowski. Imię żyje nadal*. autorstwa Michała Haykowskiego odbyło się 5 grudnia 2019 r. w warszawskiej Galerii im. Bolesława Biegasa. Na temat książki, jej bohatera oraz życia samego autora

wypowiadali się: żona autora Milena Haykowska, historyk Michał Bron, Doro-
ta Lewandowska z Archiwum Główne-
go Akt Dawnych, autorka opracowania
rękopisu pamiętnika Henryka Bukow-
skiego *Wspomnienia powstańca stycz-
niowego* oraz dr hab. Hanna Krajewska,
dyrektor Archiwum Polskiej Akademii
Nauk w Warszawie, prezes Towarzystwa
Rapperswilskiego i Polskiego Towarzy-
stwa Archiwalnego.

Pamiętki miasta Żółkwi,
red. Włodzimierz Herycz

Publikacja przygotowana w ramach
programu „Popularyzacja” ma na celu
przypomnienie tekstu autorstwa Sadoka
Barączka *Pamiętki miasta Żółkwi* (Lwów
1852). Autor był Ormianinem, dominika-
ninem, a przede wszystkim znanym gali-
cyjskim historykiem i kronikarzem, któ-
ry poświęcił prawie całe swoje życie ba-
daniom tych terenów. Publikacja została
przygotowana w dwóch językach. Re-
print oryginału z 1852 r. został opatrzony

ukraińskim tłumaczeniem oraz komen-
tarzem dra Włodzimierza Herycza. Ca-
łość została wzbogacona materiałem
ilustracyjnym, ponadto został przygoto-
wany przez prof. Zbigniewa Banię dodat-
kowy wstęp do publikacji, w którym pre-
zentowana jest sylwetka Sadoka Barączka
i jego dokonania tak ważne dla historii
i kultury Polski i Ukrainy. W 2019 r. w ra-
mach II etapu prac przygotowano publi-
kację do druku.

Na skraju imperium,
Mieczysław Jałowiecki

Książka jest niezwykle barwnym wspo-
mnieniem spisany przez polskiego ziem-
nianina, agronoma i dyplomata Mieczys-
ława Jałowieckiego (1876–1963). Autor
pochodził z osiadłej na terenie Wielkiego
Księstwa Litewskiego rodziny, której ko-
rzenie sięgały Rurykowiczów. Opowieść
Jałowieckiego przybliży współczesnemu

czytelnikowi fenomen wielokulturowej
i wielonarodowej dawnej Rzeczyspo-
litej. Autor pamiętnika żył, uczył się
i pracował na terenach, które obecnie
stanowią różne państwa. Znaczącą część
książki stanowią wspomnienia związane
z dzisiejszą Litwą i Łotwą.

W 2019 r. w ramach II etapu prac
publikacja została przetłumaczona na ję-
zyk litewski i oddana do redakcji tekstu.
Rozpoczęto także tłumaczenie na język
łotewski. Publikacja została przygotowa-
na w ramach programu „Popularyzacja”.

Katedra w Pińsku, Krzysztof Heyke

Publikacja albumowa z naukowo opra-
cowanym wstępem prezentująca katedrę
pińską, która wraz z dawnym klaszturem
franciszkanów stanowi obecnie najoka-
zalszą budowlę i najcenniejszy zabytek
Pińska (Białoruś). Edycja przygotowywa-
na w ramach programu „Popularyzacja”.

zawiera zdjęcia autorstwa wybitnego polskiego fotografa Krzysztofa Heyke oraz bogaty materiał archiwalny. Słowo wstępne przygotowały dr Anna Oleńska i dr Dorota Piramidowicz.

W 2019 r. (II etap prac) dokonano szczegółowego wyboru materiału fotograficznego przeznaczonego do opracowania graficznego. W kolejnym roku zostanie przygotowany projekt graficzny i druk publikacji.

Polacy na Łotwie, Monika Michaliszyn
Publikacja dwujęzyczna (polsko-łotewska), której celem jest przedstawienie wkładu Polaków we wspólne dziedzictwo kulturowe na terenach Łotwy oraz przedstawienie wspólnej polsko-łotewskiej historii trwającej ponad 450 lat. Bogactwo wspólnej historii oraz kultury, która wytworzyła się na pograniczu egzystencji obu narodów, zasługuje na jej przedstawienie i spopularyzowanie wśród obu narodów.

W 2019 r. trwały prace (II etap) nad redakcją tekstu i opracowaniem założeń do projektu graficznego książki. Publikacja została przygotowana w ramach programu „Popularyzacja”.

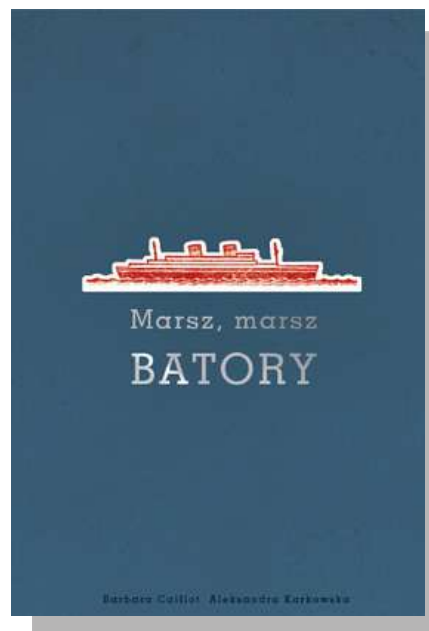
„Pamiętniki”, Stanisław Stempowski
Celem projektu jest przygotowanie przez Wydział Eksperymentalny Instytutu POLONIKA

ukraińskiego tłumaczenia jednych z najciekawszych pamiętników poświęconych Ukrainie w XIX i XX w., które wyszły spod pióra polskiego autora. Książka, jak dotąd, była tylko raz wydana w języku polskim w 1953 r. Pierwodruk posiada szereg luk spowodowanych ingerencjami komunistycznej cenzury.

Wydanie ukraińskie przygotowywane jest na podstawie pełnej wersji rękopisu przechowywanego w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego i opatrzone zostanie obszernym wstępem naukowym autorstwa dr. Maksyma Potapenko z Państwowego Uniwersytetu im. M. Gogola w Niżynie.

Wydanie tej książki będzie doskonałą okazją do przypomnienia Ukraińcom o pozytywnej roli Polaków w życiu kulturalnym i społecznym Podola przed pierwszą wojną światową, a także o ich wkładzie w budowę państwowości ukraińskiej w latach 1917–1920 (Stempowski był m.in. ministrem w rządzie Ukraińskiej Republiki Ludowej).

W roku 2019 dr Potapenko przeprowadził pierwszą część kwerendy naukowej niezbędnej do przygotowania rękopisu do tłumaczenia oraz wstępu, rozpoczęła się także praca nad przekładem (tłumaczka Kateryna Nowikowa). Realizację projektu przewidziano na lata 2019–2021.

Wydawnictwa w koedycji **Marsz, marsz Batory, Barbara Caillot, Aleksandra Karkowska**

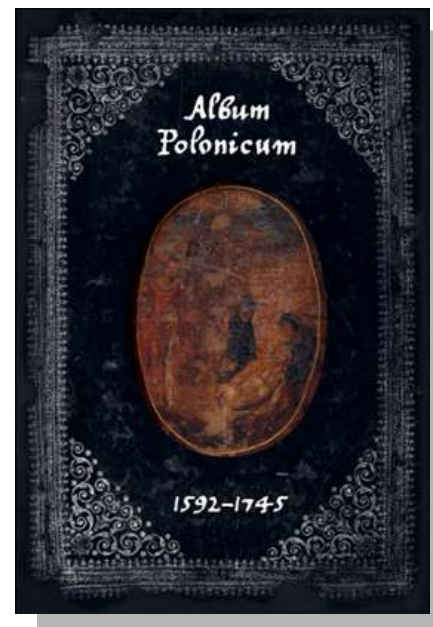
Publikacja została wydana w ramach koedycji z Oficyną Wydawniczą Oryginały. To historia ludzi płynących okrętem M/S Batory pokazana poprzez wspomnienia i zdjęcia, dodatkowym komentarzem są wplecione liczne ciekawostki związane ze statkiem. Współfinansowana przez Instytut POLONIKA książka jest ilustrowana za pomocą wyjątkowych fotografii pochodzących z prywatnych archiwów. Publikacja towarzyszyła mobilnej wystawie o tym samym tytule.

Publikacje naukowe

Publikacje własne

Album Polonicum. Metryka nacji polskiej w Padwie 1592–1745,
red. nauk. Mirosław Lenart

Dwutomowe, fototypiczne wydanie ksiąg jest świadectwem obecności polskich studentów na Uniwersytecie w Padwie. Karty publikacji wypełniają fotokopie wpisów polskich studentów – członków organizacji studenckiej, zwanej nacją polską, założoną w 1592 r. Wśród ozdobnych, poetyckich dedykacji znajdują się rozbudowane kompozycje heraldyczne,

nierazko będące prawdziwymi dziełami sztuki. Zalicza się do nich m.in. herb Rzeczypospolitej Obojga Narodów otwierający tom pierwszy, czy herby Bogusława Leszczyńskiego, Franciszka i Jana Dembińskich, Józefa Antoniego Częstkiewicza. Przygotowana przez Instytut POLONIKA (program „Popularyzacja”) publikacja po raz pierwszy udostępnia szerokiemu gronu odbiorców to niezwykle dzieło. Równocześnie wydanie

wpisuje się w uroczyste obchody przypadającego w 2022 r. 800-lecia Uniwersytetu w Padwie.

W siedzibie Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie 28 maja 2019 r. odbyło się spotkanie z twórcami *Album Polonicum. Metryka nacji polskiej 1592-1745*, dwutomowego, fototypicznego wydania niezwykłych ksiąg będących świadectwem obecności polskich studentów na Uniwersytecie w Padwie. W celu dotarcia z informacją o spotkaniu do jak największej liczby osób przeprowadzono działania PR i internetowe. Fotorelacja z wydarzenia została opublikowana w mediach społecznościowych oraz na stronie internetowej Instytutu.

Materiały XXXX Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, red. dr Andrzej Biernat
Publikacja składa się z tekstów pokonferencyjnych z 40. Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, które zostały wydane w książce zatytułowanej *W drodze do Niepodległości. Ślady działań w archiwach, dokumentach i publicystyce państwowej, lokalnej i polonijnej w krajach zamieszkiwanych przez Polaków. Sesja naukowa XL Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie (Paryż – 28 VIII – 1 IX 2018)*.

Regeneracja i modernizacja. Architektura Lwowa okresu dwudziestolecia międzywojennego, Jakub Lewicki

Publikacja przygotowana w ramach programu „Badania” ma na celu pokazanie lwowskiej architektury okresu międzywojennego, która nadal jest niedostatecznie poznana i opracowana.

W ramach II etapu prac tekst, po otrzymaniu pozytywnych recenzji i po redakcji, został przekazany autorowi do ustosunkowania się do naniesionych uwag. W kolejnym roku publikacja przewidziana jest do druku.

Polonica ze zbiorów Gabinetu Rycin i Rysunku The British Museum, Waldemar Deluga

Publikacja ma na celu prezentację imponującego katalogu poloników (grafik), które znajdują się w zbiorach Muzeum Brytyjskiego. Opracowanie składa się z dwóch zasadniczych działów: wstępu zawierającego szerokie omówienie relacji

polsko-brytyjskich zachodzących w epoce nowożytnej (w tym sytuacji społecznej, politycznej i artystycznej) oraz katalogu grafik. Książka przygotowywana jest w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej.

Z uwagi na specyfikę opracowywanego materiału w ramach II etapu prac została wykonana kolejna korekta autorska w obu wersjach językowych zgodnie z uwagami przekazanymi przez recenzenta.

O pamięci w kamieniu, Urszula Olbromska

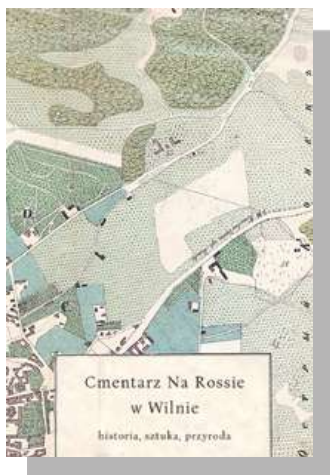
Publikacja stanowi pokłosie badań inwentaryzacyjnych prowadzonych przez autorkę na terenie Ukrainy, obejmujących wybrane cmentarze położone na terenie rejonów graniczących z Polską. Działania wykonane w ramach programu „Badania”.

W 2019 r. (II etap prac) przygotowana została recenzja, na podstawie której autorka dokonuje zmian i poprawek w tekście.

Publikacje w koedycji

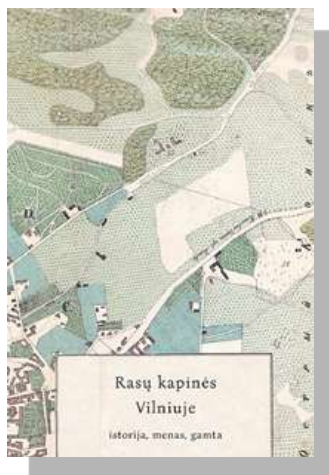
Cmentarz Na Rossie w Wilnie – historia, sztuka, przyroda, red. nauk. Anna S. Czyż, Bartłomiej Gutowski
Rasų kapinės Vilniuje istorija, menas, gamta, atsakingi mokslininkai
redaktorai Anna S. Czyż, Bartłomiej Gutowski

Instytut POLONIKA (program „Popularyzacja”) w koedycji z Towarzystwem Naukowym Societas Vistulana wydał kompleksowo opracowaną monografię jednej z najważniejszych wileńskich nekropoli. Cmentarz Na Rossie jest miejscem spoczynku wielu osób ważnych

Cmentarz Na Rossie
w Wilnie

historia, sztuka, przyroda

Rasų kapinės
Vilniuje

istorija, menas, gamta

dla polskiej historii i kultury. Miejsce to, będące częścią polskiego dziedzictwa znajdującego się poza granicami kraju, jest również istotnym elementem dziedzictwa i tożsamości współczesnej, niepodległej Litwy.

To pierwsza publikacja będąca dwugłosem badaczy polskich i litewskich, którzy poddali analizie przeszłość i wartości kulturowe wspólnego dziedzictwa kulturowego Polski i Litwy, jakim jest wileńska nekropolia. Różnorodność reprezentowanych ośrodków akademickich i uzyskana dzięki temu różnorodność punktów odniesienia do podjętej problematyki pozwoliły zaprezentować tak wszechstronne i wieloaspektowe opracowanie w szerokiej perspektywie kulturowej. Autorom udało się stworzyć jednorodną opowieść o historii, sztuce i przyrodzie cmentarza Na Rossie zilustrowaną licznymi współczesnymi fotografiami, których uzupełnieniem są nieznane dotąd archiwalia.

Wersja polska została opublikowana w formie książki, natomiast wersja

litewska została umieszczona na stronie internetowej Instytutu do bezpłatnego pobrania.

W związku z wydaniem przez Instytut POLONIKA książki *Cmentarz Na Rossie w Wilnie – historia, sztuka przyroda* zostało zorganizowane spotkanie promocyjne z jej autorami. Wydarzenie odbyło się 27 listopada 2019 r. w Ambasadzie RP w Wilnie. W spotkaniu uczestniczyli również przedstawiciele Ambasady i Instytutu POLONIKA oraz media polsko-litewskie.

Inflanty Polskie, Gustaw Manteuffel

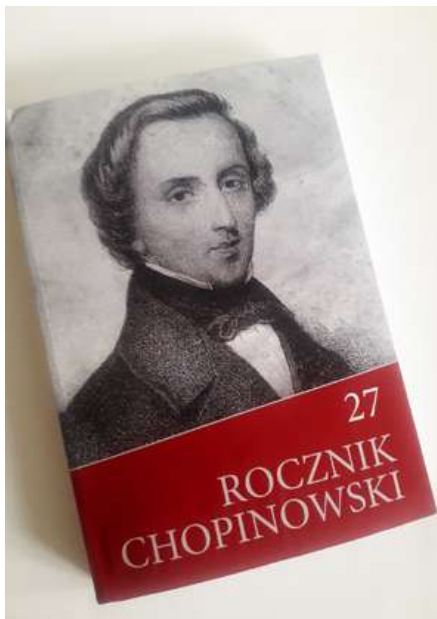
Instytut POLONIKA (program „Popularyzacja”) rozpoczął przygotowanie dwujęzycznego wydania dzieła Gustawa Manteuffla *Inflanty polskie poprzedzone ogólnym rzutem oka na siedmiowiekową przeszłość całych Inflant* (Poznań 1879), pierwszej poważnej próby naukowego ujęcia dziejów dawnych północnych ziem Rzeczypospolitej – współczesnej Łatgalii. Wydanie polsko-litewskie jest przygotowywane we współ-

pracy z ryskim Domem Wydawniczym Jumava.

W 2019 r. (I etap prac) książka została przetłumaczona na język litewski oraz wykonano wstępny skład publikacji.

Inflanty Polskie, G. Manteuffel, 1879

„Rocznik Chopinowski”, t. 27

Instytut POLONIKA współfinansował wydanie „Rocznika Chopinowskiego”, który po 17 latach został reaktywowany w 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości.

Tom 27 zawiera następujące współfinansowane artykuły:

Krzysztof Bilica, *Elsnerowskie „prawo penultimy” i jego znaczenie dla muzyki polskiej i europejskiej*

Zofia Helman, *Konserwatorium a Królewski Uniwersytet Warszawski w latach 1821–1831*

Mieczysława Demska-Trębacz, *Rytm w Chopinowskich mazurkach. Wybrane przykłady punktów stycznych muzyki i tańca*

Zbigniew Skowron, *Nieznane autografy listów Fryderyka Chopina z kolekcji amerykańskich*

Piotr Mysłakowski, *Błędy, półprawdy i legendy w biografjach Fryderyka Chopina.*

„STUDIA I MATERIAŁY” – seria wydawnicza

Debiut serii „Studia i Materiały”, nadzorowanej przez program „Badania”, rozpoczął się od rozprawy na temat wyjątkowego dzieła, jakim jest nagrobek serca Jana Kazimierza – polskiego zabytku królewskiego, znajdującego się w jednej ze stolic naszej cywilizacji – w Paryżu. Jest to książka *Nagrobek serca króla Jana Kazimierza w kościele Saint-Germain-des-Prés w Paryżu* autorstwa Pawła Migasiewicza. Publikacja przedstawia zachowany w tym kościele wysokiej jakości artystycznej dzieło rzeźbiarskie, które mimo zawirów rewolucji francuskiej, przetrwało w mało przekształconej postaci. Książka jest niewątpliwie ważnym wkładem w badania polskiego dziedzictwa za granicą o wysokiej, europejskiej wartości artystycznej. Zawiera obszernie tłumaczenia streszczeń na język francuski i angielski.

Premiera książki *Nagrobek serca króla Jana Kazimierza w kościele Saint-Germain-des-Prés w Paryżu* odbyła się 12 grudnia 2019 r. wraz ze spotkaniem promocyjnym z jej autorem dr. Pawłem Migasiewiczem. Wydarzenie miało miejsce w Pałacu pod Błachą w Warszawie. Fotorelacja z wydarzenia została opublikowana w mediach społecznościowych oraz na stronie internetowej Instytutu.

**INSTYTUT
W INTERNECIE**

Portal Polonicum – popularyzatorska platforma edukacyjna

W toku działań związanych z tworzeniem portalu, pod nazwą POLONICUM, program „Popularyzacja” przeprowadził prace badawczo-rozwojowe. W ich ramach ustalona została struktura bazy danych i dokonano rozeznania w narzędziach do zarządzania danymi. Odbyły się spotkania z ekspertami wybranych instytucji (m.in. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Muzeum Narodowe w Warszawie czy Fundacja Ośrodka KARTA) oraz prywatnymi firmami specjalizującymi się w oprogramowaniu bazodanowym i współpracującymi z instytucjami kultury. Zakładana struktura bazy i schematy metadanych są konsultowane m.in. z Narodowym Archiwum Cyfrowym oraz Narodowym Instytutem Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Działania będą kontynuowane w 2020 r.

Media społecznościowe

Instytut prowadził komunikację i promocję działań we wszystkich największych mediach społecznościowych. Odpowiednie wykorzystywanie tych mediów pozwoliło na kształtowanie dobrego wizerunku Instytutu oraz szerokie informowanie o realizowanych przez niego

projektach. Podstawowym kanałem komunikacji był profil na portalu Facebook, który w 2019 r. polubiło 4087 nowych użytkowników, zwiększając tym samym liczbę użytkowników do 5574. Na facebookowym profilu stworzono 17 wydażeń, którymi w sumie zainteresowanych było 4700 użytkowników. Instytut wykorzystywał także kanały typu Instagram i Twitter.

W celu dotarcia do jak największej liczby odbiorców na portalu YouTube zostały udostępnione filmy i animacje wyprodukowane w ramach programu strategicznego „Popularyzacja polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą”. Przeprowadzono dwie kampanie promocyjne. Pierwsza dotyczyła filmu „Wieczny ogień” i osiągnęła następujące wyniki:

- liczba kliknięć w reklamę: 1028,
- liczba zainicjowanych video: 368 390 wyświetleń,
- liczba pełnych wyświetleń video (30 s): 212 535.

Natomiast kolejna kampania dotyczyła filmu „Przebudzone spojrzenia”, a jej wyniki prezentowały się następująco:

- liczba kliknięć w reklamę: 3573,
- liczba zainicjowanych video: 693 892 wyświetleń,
- liczba pełnych wyświetleń video (30 s): 364 208.

Strona internetowa

Strona internetowa Instytutu POLONIKA pełni funkcję wizerunkową, informacyjną i edukacyjną. W 2019 r., w miesiącach czerwiec – grudzień, prowadzone były działania SEO. Polegały one na przygotowaniu i zoptymalizowaniu strony internetowej w taki sposób, aby witryna instytutu sprawnie działała na wszystkich urządzeniach (stacjonarnych i mobilnych) oraz dostarczała najlepsze treści w odpowiedzi na dane zapytanie użytkownika. SEO było wykonywane zgodnie z zaleceniami Google’a, dzięki temu strona wyświetlała się wyżej w wynikach wyszukiwania. Działania te objęły tworzenie przyjaznego adresu URL, formułowanie adekwatnych, ułatwiających

wyszukiwanie tytułów, opisów i nagłówek w tekstach na stronie, przygotowywanie unikalnej, zrozumiałej, zoptymalizowanej i odpowiednio długiej zawartości merytorycznych artykułów. Rozwijana była także angielska wersja witryny internetowej.

W roku 2019 strona odnotowała 45 360 wejść.

Polonik tygodnia

Sercem strony jest „Polonik tygodnia” przygotowywany przez Wydział Ekspertki. Celem tego cyklu jest pokazanie różnorodności polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, zarówno pod względem tematycznym, jak i geograficznym. Dotychczas prezentowane

były przede wszystkim zabytki sztuki świeckiej i sakralnej (architektury, malarstwa i rzeźby), ale także książki, fortyfikacje, różnego rodzaju zabytki techniki, a nawet tak nietypowe miejsca, jak wiedeński bufet kanapkowy „Trześniewski” czy nieistniejąca już polska wieś Derenk na Węgrzech. Obiekty opisywane w ramach cyklu „Polonik tygodnia” znajdują się zarówno na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej, jak i w miejscach związanych z polską emigracją polityczną i zarobkową na wszystkich kontynentach. Pełna wersja wpisów umieszczana jest w każdy poniedziałek na stronie internetowej Instytutu, a wersja skrócona w mediach społecznościowych.

**INSTYTUT
W MEDIACH**

W 2019 r. Instytut POLONIKA wielokrotnie pojawiał się na łamach prasy, w programach telewizyjnych oraz audycjach radiowych. Prowadzona komunikacja dotyczyła projektów realizowanych w ramach statutowej działalności Instytutu – bieżących prac konserwatorskich, badawczych oraz

wydarzeń popularyzujących polskie dziedzictwo kulturowe za granicą. Komunikacja realizowanych przez Instytut projektów była kierowana dwutorowo – zarówno do bardzo szerokiego grona odbiorców, którzy nie spotkali się dotychczas z terminem polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, jak i do węższego grona osób zainteresowanych tą tematyką. Dotarcie do szerokiego grona odbiorców umożliwiła współpraca z najpopularniejszymi stacjami telewizyjnymi i radiowymi oraz z popularnymi tytułami prasowymi.

Instytut POLONIKA przybliżał zagadnienie polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą m.in. w programie „Pytanie na Śniadanie” TVP2, był częstym gościem programów emitowanych na antenie TVP Kultura, TVP Polonia oraz TVP3. W programach informacyjnych TVP transmitowane były również reportaże realizowane w trakcie prowadzonych przez Instytut prac konserwatorskich oraz wydarzeń kulturalnych (wernisaży, spotkań autorskich itp.). Informacje dotyczące działalności Instytutu pojawiały się również w popularnych rozgłoszeniach radiowych, wśród nich w Polskim Radiu Jedyńce, Dwójce, Trójce, RDC, Polskim Radiu 24 oraz Radiu Kolor.

Dotarcie do nowego, szerokiego grona odbiorców zapewniły publikacje wywiadów w najpopularniejszych magazynach

Fot. K. Zawadzki

DOROTA
JANISZEWSKA-JAKUBIAK

INSTYTUT POLONIKA

BADA, CHRONI I POPULARYZUJE POLSKIE
DZIEDZICTWO KULTUROWE ZA GRANICĄ

Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA od dwóch lat opiekuje się zabytkami, będącymi śladami obecności Polaków poza współczesnymi granicami Polski. O tym, dlaczego jest to tak ważne, opowiada dyrektor Instytutu Dorota Janiszewska-Jakubiak.

Instytut POLONIKA podaje, że aż 92% Polaków nie wie, czym jest polskie dziedzictwo kulturowe za granicą...

Dorota Janiszewska-Jakubiak: W zeszłym roku przeprowadziliśmy badania sprawdzające znajomość zagadnień związanych z polskim dziedzictwem kulturowym za granicą. Wyniki potwierdziły nasze przypuszczenia: aż 92% Polaków nie wie, czym są dzieła sztuki, pamiątki i meble nazywane poloniami i jak są ważne dla naszej historii i kultury. Wskazuje to na pilną potrzebę podjęcia działań przez taką instytucję jak наша.

Czym zajmuje się Instytut?

Dorota Janiszewska-Jakubiak: Badamy, chronimy i popularyzujemy polskie dziedzictwo kulturowe znajdujące się poza granicami Polski. Prowadzimy prace konserwatorskie m.in.

na terenie dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej oraz w miejscach związanych z polską emigracją. Inwentaryzujemy zabytki i zbiory sztuki, organizujemy wystawy i konferencje, wydajemy też książki oraz materiały edukacyjne. Jesteśmy szczególnie dumni z serii bajek „Polo i Nika”, w której opowiadamy najmlodszy o skarbach polskiej kultury rozstany po całym świecie - pierwsze odcinki są dostępne na naszej stronie internetowej, a planujemy już kolejne.

Dlaczego polskie dziedzictwo kulturowe za granicą powinno być dla nas - współczesnie - tak ważne?

Dorota Janiszewska-Jakubiak: Dziedzictwo kulturowe terenów, które dawniej były częścią Rzeczypospolitej, oraz polskich emigrantów, to wciąż zbyt mało akcentowany element naszej historii. Te dzieła, wytworzone lub zgromadzone poza krajem, wpisują się w kanon naszej kultury. Wiele z nich, mimo swojej wyjątkowej rangi artystycznej i historycznej przez lata ulegało degradacji, dlatego wymagają pilnych prac konserwatorskich. Od dwóch lat działają pod opieką naszego Instytutu, powołanego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Minister przyznaje również specjalne środki na obsługiwane przez nas programy grantowe.

Z jakich zabytków na świecie możemy być szczególnie dumni?

Dorota Janiszewska-Jakubiak: Nie sposób wymienić wszystkich, ale warto pamiętać o takich perłach architektury jak łwowski kościół jezuitów we Lwowie i katedra Świętej Trójcy w Otyce (stanowiące dziś wspólne dziedzictwo Polski i Ukrainy, w których Instytut prowadzi obecnie prace konserwatorskie. Polskie dziedzictwo kulturowe to nie tylko wschód - np. w Kazylce św. Włosty w wotywarce zobaczymy pomnik Marii Klementyny Sobieskiej, w Rio de Janeiro zachwydzi nas jeden z siedmiu cudów świata, pomnik Chrystusa Odkupiciela autorstwa Paula Landowskiego - rzeźbiarza polskiego pochodzenia, w Paryżu obejrzymy zbiory sztuki i pamiątki historyczne zgromadzone w Bibliotece Polskiej, a w Cruzii, zwiedzając TPMS, znajdziemy budynki zaprojektowane przez polskich architektów. Wszystkie te dzieła tworzą naszą kulturę, historię i teraźniejszość. Dlatego pamiętajmy, że mamy być z czego dumni!

Detal z kolegiaty św. Wawrzyniec w Żółtowie przed konserwacją

Detal z kolegiaty św. Wawrzyniec w Żółtowie po konserwacji

Fot. J. Pulek, Instytut POLONIKA

kobiecych – „Twoim Stylu” oraz „Vivie”. Ich celem było zapoznanie czytelniczek z problematyką polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą poprzez przybliżenie specyfiki pracy konserwatorek zabytków.

W wyniku utrzymywania stałych relacji z mediami, informacje na temat działalności Instytutu ukazywały się również w prasie ogólnopolskiej oraz lokalnej, m.in. w tytułach: „Rzeczpospolita”, „Nasz Dziennik”, „Super Express”, „Polska The Times”, „Do Rzeczy”, „Newsweek”.

W ramach stałej współpracy z magazynem „W Podróż z PKP Intercity – Narodowym Przewoźnikiem Kolejowym” ukazywały się artykuły dotyczące polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą: *Lwów – śladami wielkich umysłów* (nr 1/2019.); *Wielowiekowa podróż w czasie* (nr 3/2019) *O walecznym królu, sprytnym żołnierzu i... kawie z miodem i mlekiem* (nr 5/2019), *Chimeryczne dzieło żyłowego architekta* (nr 7/2019.), *Szlakiem polskiej sztuki* (nr 9/2019), *Milczący świadek historii* (nr 11/2019).

Łącznie w 2019 r. ukazało się 1419 publikacji, które dotarły do 175 559 753 osób.

